

Изх.№ 100/ 6.11.2021 г.

До: **АСЕН ЛИЧЕВ**
МИНИСТЪР
на околната среда и водите
gyanakiev@moew.government.bg

Относно: Проект на Стратегия за биологичното разнообразие в Република България 2050

СТАНОВИЩЕ

ОТ

сдружение „Българско дружество за защита на птиците“ (БДЗП), партньор на BirdLife International в България, вписано в регистъра на сдруженията с нестопанска цел при Софийски градски съд по ф.д. № 17151/1993 г., Булстат 121244539, със седалище и адрес на управление град София, район Слатина, ж.к. Яворов, бл. 71, вх. 4, ет.1, представлявано от Ваня Христова Рътарова-Георгиева, действаща в качеството си на изпълнителен директор и законен представител

УВАЖАЕМИ Г-Н МИНИСТЪР,

В рамките на законово установената процедура по обществени консултации във връзка с проект на **Стратегия за биологичното разнообразие в Република България**, публикуван на www.strategy.bg, БДЗП изразява следното становище:

Като гражданска организация, работеща в обществена полза и загрижена за опазването на природата и биологичното разнообразие за настоящето и за бъдещите поколения, оценяваме високо усилията на правителството да разработи и приложи нова Стратегия за биологичното разнообразие 2050. Новата стратегия има амбициозна мисия и визия, съответстваща на стремежите за опазване на природата на международно ниво, и залага на принципи като екосистемния подход, предпазливостта и намаляване на натиска от други дейности върху биоразнообразието.

Въпреки наличието на тези положителни и важни елементи, считаме, че предложената на обществено обсъждане Стратегия за опазване на биологичното разнообразие в Република България 2050 има съществени пропуски. Стратегията е като цяло концептуално погрешна, не отразява напълно и не анализира в цялост реалната ситуация като това води до невъзможност чрез заложените в нея стратегически приоритети, цели и мерки да се постигне реално опазване на биоразнообразието у нас. В стратегията липсва стабилна аналитична част, както на състоянието на компонентите на биоразнообразието, така и на голяма част от заплахите. Самите заплахи са представени хаотично и в много случаи непълно, а заложените цели и предвидените в тях мерки, наречени “инструменти” не адресират адекватно заплахите за биологичното разнообразие. Повечето мерки са твърде общи и неясни, за да очертаят рамка за практическо осъществяване на стратегията. Липсва и анализ на постиженията и неуспехите от прилагането на предходната стратегия (1995) и план за действие (2005), какъвто анализ би поставил солидна основа и насоки за по-нататъшни приоритети и действия. Опазването на екосистемите е с висок приоритет в стратегията и са заложени цели за това, но нито състоянието, нито заплахите за тях са анализирани, за да аргументират съобразността на целите и предложените мерки. В същото време липсват заложени цели и съответно мерки за такива важни аспекти като опазването на влажни зони и екологично образование. От разработката е видно, че стремежът е да се следва Европейската

стратегия по биологично разнообразие. Без разбиране, обаче, на ситуацията с биоразнообразието в България и целия набор от елементи – от състоянието, тенденциите и заплахите за биологичното разнообразие, до мерките, не е възможно по-общите европейски цели и приоритети да се поставят в национален контекст.

Поради изтъкнатите по-горе причини, застъпваме позицията, че проектът на Стратегията за опазване на биологичното разнообразие на Р България в предложения му вид следва сериозно да се преработи и допълни преди да се пристъпи към одобрение. Необходимо е да бъдат отстранени пропуските и грешките описани по-горе в най-кратки срокове, а процедурните пропуски да бъдат доколкото могат преодолени, чрез привличане на експертната общност в оперативен порядък при преработване на документа.

За да подпомогнем процеса на доработване и подобряване на стратегията, по-долу предлагаме допълнително информация и конструктивни предложения в духа на мисията и визията на Стратегията.

Становището ни конкретно се основава на следните позиции и аргументи:

I. ПРИНЦИПНИ ПОЗИЦИИ

Считаме, че предложената на обществено обсъждане Стратегия за опазване на биологичното разнообразие, като цяло е концептуално погрешна и се характеризира със съществени пропуски, което води до нейната неадекватност спрямо реалната ситуация и неспособността чрез заложените в нея стратегически приоритети, цели и мерки да се постигне реално опазване на биоразнообразието у нас. От разработката е видно, че стремежът е да се следва Европейската стратегия по биологично разнообразие. Без разбиране обаче на ситуацията с биоразнообразието в България и целия набор от елементи – от състоянието, тенденциите и заплахите за биологичното разнообразие, до мерките, не е възможно по-общите европейски цели и приоритети да се поставят в национален контекст.

Съществените пропуски, които правят стратегията непълна са следните:

1. Липса на връзка с предходни стратегии по биоразнообразието, със стратегията за влажните зони и други стратегически документи на национално ниво и реална оценка на направеното, постигнатото и пропуснатото в усилията за опазване на биологичното разнообразие

Една от основните слабости в предложената Стратегия е пълната липса на връзка с редица стратегически документи, касаещи биологичното разнообразие, особено с Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие (1995) и Националният план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010 (2005г). Така предложената нова Стратегия не стъпва на реалните резултати от предишната, както и не интегрира в себе си важни стратегически насоки от други документи. Макар да се стреми да отрази стратегическите насоки на Европейската стратегия за опазване на биологичното разнообразие, липсата на връзка с националните стратегически документи по темата я прави един теоретичен документ без връзка с националната реалност. В т. II.4 от нашето становище посочваме кои стратегически документи би следвало, но не са разгледани в стратегията, но тук обръщаме специално внимание на двата най-важни от тях.

Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие, публикувана през 1995 г. на практика действа у нас 25 години, но има приоритети и цели които все още не са изпълнени и

мерки, които не са предприети. В проекта за Стратегията липсва какъвто и да било анализ на постигнатото в рамките на предходната стратегия, анализ на силните и слабите страни, постиженията, пропуските и неуспехите, за да може новата Стратегия да отчете грешките и слабостите, допуснати в миналото, да надгради върху успешните практики и да предложи по-успешен модел за постигане на стратегическите цели. Без да претендираме за изчерпателност, в Приложение 1 към настоящото становище предоставяме кратък анализ на постигнатото с предишната стратегия, както и неуспехите и пропуските. Този анализ може да послужи като основа за по-обхватен анализ и извеждане на заключения, които да дадат по-конкретна и реалистична насока за новата стратегия. Според нас са безспорни следните резултати в изпълнението на предишната стратегия, на които е важно да се отдели особено внимание в новата стратегия:

- нито една от заплахите за биологичното разнообразие, дефинирани през 1995 г. не е премахната или редуцирана, но междувременно са налице нови заплахи, много видове продължават да намаляват, местообитанията им продължават да изчезват и да деградират;
- мрежата от защитени територии не се развива в достатъчна степен, а мрежата Натура 2000 се изгражда с много по-бавни темпове, от темповете на загуба на биологично разнообразие у нас;
- налице е силен и активен граждански сектор, научна общност и заинтересовани страни, които е важно да се подпомагат, за да е по-успешно опазването на биоразнообразието, като в същото време държавата е необходимо да демонстрира по-голяма ангажираност и отговорност чрез осигуряване на необходимите ресурси и капацитет за осъществяване на стратегията и подпомагане на активните действащи участници в процеса.

Аналогично не е направен анализ на постигнатото от изпълнението на Националния план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010, силните и слабите страни и научените уроци, на които да стъпва разработването на новата стратегия. Според нас осезаемите постижения от прилагането на плана, в допълнение към постиженията на предишната стратегия, са свързани с изграждането до голяма степен на екологичната мрежа Натура 2000, въвеждането на агроекологичните мерки като механизъм за насърчаване към едно по-природосъобразно земеделие, разработването на стратегически документи – планове за действие за някои видове, планове за управление за някои защитени територии и защитени зони. Инициативи и действия се предприети по много заложи цели и мерки от плана, но при някои от тях действия почти няма, и дори са налице противоположни действия. Например вместо „промяна в законодателството за по-голямо демократизиране на процедурите и отваряне на администрацията към отделния човек и икономическите субекти“ през последните 5 години промените в законодателството (особено що се касае превантивната защита, процедурите по ОВОС и достъпа до правосъдие) бяха насочени към ограничаване на правата на гражданите и създаване на административни бариери за участието им в процесите на вземане на решения и достъпа до правосъдие. В Приложение 1 сме предоставили кратък анализ на постигнатото и неуспехите в изпълнението на плана, който може да послужи като отправна точка за по-подробен анализ .

2. Липса на аналитичност в документа;

Съществен пропуск на проекта за Стратегията според нас е липсата на аналитичност в документа, което не позволява формирането на ясни, измерими цели и инструменти за постигането им. Частични анализи са представени при всяка цел, но според нас това е грешен подход. По този начин изглежда, че първо са формулирани цели и след това се търси тяхната обосновка, не

обратното – на базата на анализите за състояние да се изведат и формулират целите. Правилно би било да се даде ясен анализ, почиващ на реални факти и данни, и на негова база да се формулират целите, като се съобразят с поставените на Европейско равнище цели. Само по-този начин рамката на европейските цели за опазване на биологичното разнообразие ще получи национален контекст и усилията на национално ниво ще имат реален принос към постигането им. Обръщаме внимание на следните аспекти:

- В раздела „Състояние и тенденции на биологичното разнообразие“ е описано единствено разнообразието на отделните таксономични групи и обща статистика за природозащитния им статус, което не е достатъчно за поставяне на цели; тук **не се съдържат ключови заключения (анализи) за състоянието на видовете, генетичните ресурси, местообитанията и екосистемите на които да стъпи следващата част на стратегията**; като пример само може да посочим, че тук следва да се представят тенденциите в развитието на популациите на световно застрашените видове птици и други консервационно значими видове, а също и на обикновените видове птици - стабилни, намаляващи, увеличаващи се, изчезнали, както и причинно-следствените връзки с референции към раздела, описващ заплахите за биоразнообразието. Такива анализи ще дадат насока и за мащаба на усилията, които трябва да бъдат положени, за да бъдат постигнати целите. Източници на такава информация може да бъде намерена в планове за действие, в доклади за състоянието на биоразнообразието и на отделните таксони. Част от източниците сме посочили в приложение 2.
- Отделно обръщаме внимание, че в раздела, посочен по-горе, **липсва каквото и да било представяне и анализ на състоянието на екосистемите**, а в проекта за Стратегия има формулиран специален приоритет, а също и конкретни стратегически цели, насочени към опазване на екосистемите; като отчитаме важността на усилията за опазване на екосистемите, считаме, че този пропуск е необходимо да бъде запълнен и да аргументира необходимостта от поставяне на такъв приоритет и да зададе параметрите на стратегическите цели, свързани с екосистемите.
- В проекта на Стратегия **липсва оценка в пропуските в научните познания на сегашния етап**, която е много важна за насочване на усилията за запълване на пропуските в съвременните познания.
- **Липсват и анализи на нуждите от екологично и неформално професионално образование и изграждане и поддържане на експертен капацитет**; липсата на анализи на постигнатото с предходните стратегически документи допринася да бъде пропуснат този важен елемент.
- **Липсва анализ на движещите сили за постигане на успехи** в опазване на биологичното разнообразие до момента, който е ключов за създаването на една успешна стратегия. От анализите на прилаганите досега дейности по опазване на биологичното разнообразие е ясно видно, че гражданският сектор в лицето на природозащитните организации е сред най-активните участници в действията за опазване на биологичното разнообразие, като при това, привличайки партньори от заинтересованите страни, е успял да осигури и близо една четвърт от средствата за природозащита за последните 7 години, множество реални резултати в опазването на видове и местообитания, публичност, повишаване на информираността, образователни инициативи. През последните 25 години гражданските природозащитни организации осъществиха основната практическа работа по изграждането на мрежата Натура 2000, създаването на планове за действие за видове, мониторинг на биоразнообразието и реализиране на практически природозащитни дейности и научни изследвания. Прави

впечатление, обаче, че не само липсва какъвто и да е анализ на приноса на гражданските природозащитни организации, но те дори не са споменати при описанието на заинтересованите страни.

- **Липсват и анализи на човешките дейности, които допринасят за поддържането и опазването на биологичното разнообразие, както и на възможностите и потенциала чрез целенасочени действия да се постигне възстановяване на биологичното разнообразие.** Макар този аспект да не е залаган в досегашните стратегии и планове, свързани с опазване на биологичното разнообразие, сме убедени, че следва да бъде анализиран в новата Стратегия, за да се насочат действията в правилна посока и да се постигнат мисията и визията на Стратегията.

3. Неадекватно разработени части на Стратегията, без познаване на проблемите и актуалното състояние,

Според нас съществен проблем на стратегията са недобре формулираните заплахи за биологичното разнообразие, липсата на свързаност между целите и дефинираните заплахи в стратегията, както и непълнота и пропуски във формулиране на целите и наличие на неясни и двусмислени текстове.

Недобре формулирани заплахи. По отношение на заплахите установяваме, че има припокриване между някои заплахи, представяне на базата на частни случаи, като според начина на представяне при някои заплахи се вижда неразбиране на проблематиката, например сблъсък с електропроводи, въздействия от ветрогенератори. В същото време липсват заплахи, които през последните години стават все по-актуални, като например преднамереното залагане на отрови от гълъбари и безпокойство от фотографии и пилотиране на дронове. Също така, считаме, че не е удачно антропогенни фактори с известен източник, да се формулират като „фактори със случаен характер“, тъй като те произтичат от конкретна човешка дейност. В този смисъл въздействията от ветрогенератори са заплахи, произтичащи от развитието на енергийната инфраструктура и ВЕИ, а хващането на водолюбива птица в рибарски мрежи – от прилагане на ловни и риболовни практики. Факторите от природен характер (нерегулируеми), въздействащи върху биоразнообразието, е необходимо да се разглеждат в контекста на уязвимостта на видовете и способностите им да противодействат на антропогенните заплахи, защото единствено такъв е смисълът за включването им в стратегията. Конкретни предложения и аргументи сме посочили в следващия раздел на становището.

Липса на свързаност между целите и дефинираните заплахи в стратегията. Като цяло не намираме причинно-следствена свързаност между формулираните цели и дефинираните заплахи. Основният проблем, който идентифицираме е, че инструментите разписани в целите са твърде общи и неясни и не са ориентирани към противодействие на заплахите или разрешаване на проблемите, водещи до загуба на биологично разнообразие. Считаме за особено важно и необходимо, целите да бъдат обвързани със установените предизвикателства и заплахи за опазването на биоразнообразието, а инструментите за постигане на целите да са по-конкретни и ориентирани .

Непълноти и пропуски във формулирането на целите. На практика липсата на анализи на постиженията и неуспехите в положените досега усилия, липсата на анализи на състоянието на биоразнообразието и липсата на свързаност между установено състояние, дефинирани заплахи и цели води до пропуски и непълноти на цели и насоки, които са важни за достигане на основната цел – спиране на загубата на биоразнообразие и възстановяване на биоразнообразието. В този

смисъл сме установили:

- липса на стратегическа цел, свързана с опазването на влажните зони – съществена част от заплахите за биологичното разнообразие са свързани със състоянието и натиска върху влажните зони като екосистеми и като местообитания за голям брой видове, включително ценни природни ресурси; анализът на прилагането на предишната стратегия показва, че заплахите за влажните зони не са нито премахнати, нито урегулирани, а последните данни от мониторинга на състоянието на речните басейни показват, че заплахите стават по-сериозни; очаква се влажните зони да бъдат силно повлияни от климатичните промени, а планове като удълбаване на Дунава и други подобни дейности ще влошат още повече водния им режим; освен мащабното замърсяване и ползване на водите, промените във влажните зони, включително заради изграждане на ВЕИ налага приоритетни целенасочени действия за постигане на опазването и възстановяването на тези екосистеми.
- липса на стратегическа цел за опазване на биологичното разнообразие извън националната екологична мрежа, така формулираните цели не обхващат опазването на биоразнообразието извън защитените територии и зони; формулират се единствено цел, свързана с урбанизираните и крайградски зелени системи, която сама по себе си е оправдана; все пак много по-важно е в контекста на динамично променящата се среда на климатични промени и непрестанно променяне и унищожаване на местообитания да бъдат адекватно защитени и подсигурени екологичните връзки, буферите около защитени територии и защитени зони, както и територии, които дават възможност на видовете да се адаптират към промените и да могат да оцелеят.
- липса на цел по отношение на образованието (от училищата) – като се има предвид, че досегашната стратегия и план за опазване на биологичното разнообразие не успяха да постигнат целите си за екологично образование, считаме за значителен пропуск липсата на стратегическа цел в тази насока. За успеха на прилагането на стратегията в дългосрочен план е много важно не просто да се информира обществеността, а да се формират познания и разбиране защо е необходимо опазването на биологичното разнообразие, което е възможно само чрез целенасочено образование като част от образователната система. Освен това екологичното образование също включва специализирано образование, създаващо достатъчен експертен капацитет за изпълнението на стратегията и интегриране на опазването на биоразнообразието в секторните политики – особено важно за висшите учебни заведения, но и като част от професионалните квалификационни курсове.
- в допълнение считаме, че са обособени две комуникационни цели, от които едната е формулирана неясно, а другата – като дейност, а не цел.

Двусмислени текстове. При формулиране на инструментите към целите намираме двусмислени текстове, които могат да се тълкуват превратно и позволяват действия срещу биоразнообразието. Конкретен пример в това отношение е „актуализиране заповеди за обявяване на защитени територии“. При така неясно формулирана мярка като резултат могат да се намалят или дори заличат защитени територии; необходимо е този текст да се формулира така, че да не могат да се намаляват, както и да не може да се премахват елементи при управлението на ЗТ, които вече са доказали ефективността си. Принципно двусмислието произтича от общия и неясен характер на формулиране на повечето инструменти за постигане на целите. Важно е те да се формулират ясно, конкретно и с измерими, проверими параметри, за да се постигне целта.

4. Концептуални грешки при разработване на стратегията

Така разработеният проект на Стратегия поставя фокусът върху МОСВ и структурите му, като припознава само тях като изпълнители на Стратегията. Като цяло **липсва делегиране изпълнението на Стратегията на ключови заинтересовани страни** (природозащитни граждански организации, научни институции, други институции освен МОСВ, общини, бизнес и т.н.).

В стратегията **не се предвижда развиване на механизми на държавата, които да насърчават ключови фактори (движещи сили) в опазването на биоразнообразието да го правят**, като например осигуряване на ресурси и за научните и образователни институции да създават и поддържат научен и експертен капацитет; улесняване и подпомагане на гражданските организации да осъществяват природозащитни дейности, да вземат участие в управленски решения, да поддържат капацитет за изпълнение на стратегията и работа с обществеността. Поощряване на собственици и ползватели на земи, както и на бизнеса, при осъществяване на целенасочени дейности за опазване на биоразнообразието, но при поставяне на ясни, измерими и проверими ангажименти. Към момента практиката показва, че гражданските организации, които са силно мотивирани за опазването на природата е необходимо да инвестират собствени средства за да осъществяват такива дейности (програма Лайф); докато изпълнението на такива или по-скромни дейности от страна на бизнес или собственици/ползватели на земи им носи печалба (чрез обществените поръчки по програма ОПОС или чрез мерките залегнали в ПРСР).

В целите и инструментите на **стратегията на практика не е залегнало възстановяването** на природни територии, както и проследяване популациите на видове и вземане на мерки за възстановяването им, макар да се посочва като амбиция в приоритетите и визията на Стратегията. Амбициозните цели на европейско равнище, а също и Зеленият пакт, говорят недвусмислено за необходимостта от възстановяване на биоразнообразието. Отчитайки състоянието и нанесените щети върху биоразнообразието през последните 25 години у нас, въпреки целенасочените природозащитни действия, доказва, че не е достатъчно да се прилагат само поддържащи мерки или реактивни мерки в отговор на бързо протичащи процеси. Важно е увредените и загубените местообитания да се възстановят и да се положат допълнителни усилия за възстановяване на популациите на видовете, претърпели намаляване. В тази връзка обръщаме внимание, че периодът 2021-2030 е обявен от ООН като десетилетие на възстановяване на екосистемите (Ecosystem Restoration <https://www.decadeonrestoration.org/>).

В предходната стратегия има изричен текст, който аргументира такъв подход като грешен и си позволяваме да го цитираме, като много важен аргумент:

„Нито една от заплахите, застрашаващи българското биологично разнообразие, не е лесна за преодоляване. Нито пък, в по-голямата част от случаите, тези заплахи действат изолирано. В повечето екосистеми различните заплахи си взаимодействат и намаляват способността на видовете и съобществата да се самовъзпроизвеждат и самоподдържат. Следователно, нито едно изолирано действие само по себе си няма да може да предотврати бъдещите загуби на биологично разнообразие. Необходима е цялостна и всеобхватна програма за преодоляване на множеството заплахи за биологичното разнообразие по координиран и взаимноусилващ се начин, която да включва широк кръг от разнообразни дейности.“ (из Стратегия за опазване на биоразнообразието 1995 г.).

Считаме, че това послание никога не трябва да бъде забравяно и трябва да стои в основата

на всяка следваща стратегия, за да бъде тя успешно осъществена.

5. Процедурни грешки при разработване на стратегията

Считаме, че голяма част от пропуските идентифицирани по-горе, са дължат на следните грешки в процедурата, която е приложена при разработването на проекта за стратегия:

- Не се стъпва на най-добрата налична и научна информация при разработването на стратегията;
- В разработването от най-ранен етап не е въвличена експертната общност от научните среди, гражданския сектор, бизнес сектора и институциите, особено активните участници в изпълнението на предходната стратегия, които биха допринесли съществено не само с експертен опит, но и с практически такъв;
- Не е следвана структурата на разработване на стратегия, особено по отношение на анализа на причинно-следствените връзки и надграждането върху натрупания опит;
- Разработването на този важен документ е възложен на консултантска фирма, каквато е практиката през последните 10 години, като не осигурена достатъчна експертиза и разбиране на материята;

Като обобщение считаме, че за да може проектът на Стратегията за опазване на биологичното разнообразие на Р България, да бъде одобрен и да е реален действащ документ, е необходимо да бъде преработен и допълнен, за да бъдат отстранени пропуските и грешките описани по-горе в най-кратки срокове, а процедурните пропуски да бъдат доколкото могат преодолени, чрез привличане на експертната общност в оперативен порядък при преработване на документа. За да подпомогнем процеса на доработване на стратегията, по-долу предлагаме и конкретни коментари по отделните текстове, в Приложение 1 представяме кратък анализ на важните стратегически документи, а в Приложение 2 представяме допълнителни литературни източници, които е подходящо да бъдат ползвани.

II. ПОДРОБНИ КОМЕНТАРИ ПО ОТДЕЛНИТЕ ТЕКСТОВЕ

1. По отношение на състоянието и промени на биологичното разнообразие в България –

Основната ни принципна позиция по този раздел сме описали по-горе в становището (т. 1.2) и в смисъла на тази позиция предлагаме да се допълни частта за състоянието и промените в биологичното разнообразие, както е посочено в т. 1.2, като аналитичната част за състоянието, представена в раздел "Цели" се премести тук, а в раздела "Цели" да се реферира към този раздел.

Специфичните ни коментари по отделните компоненти на биоразнообразието в този раздел, представяме както следва:

Животинско разнообразие – основно птици, но може бозайници, влечуги и др.

По отношение на птиците, намираме относително добър, но неизчерпателен анализ на състоянието, представен към национална цел 3 на раздел "Цели". Считаме за необходимо анализът на състоянието на птиците да се допълни със следните информация, освен в допълнение към предложенията от т. 1.2:

- актуализиране на информацията относно тенденциите в популациите на широко

разпространените видове птици с данните от 2021 г.

- състояние на видовете птици с одобрени планове за действие на видовете и етап на изпълнение на плана
- данни за мащабите на заплахите свързани с умишлено преследване и убиване на птици (допълнителна информация сме представили в т. II.20 на становището), както и данни от смъртността на птици от други човешки дейности.
- данни за състоянието на видовете птици, обект на ползване.
- резултатите относно числеността, разпространението и тенденциите в популациите на птиците за периода 2014-2018 г., докладвани пред Европейската комисия по силата на чл. 12 на Директивата за птиците.

Разнообразие на екосистемите

На основание становището ни изложено в т. I.2 по-горе, Предлагаме да се разработи анализ на състоянието на екосистемите по типове и да се добави към този раздел, като към него се добави и текстът за състояние на екосистемите, записан в национална цел 5 на раздел “Цели”.

Генетични ресурси със стопанска и нетърговска цел

Стратегията не отразява правилно значението на лова и риболова като дейности свързани с ползването на биологичните ресурси. Така например видовете птици обект на лов са цитирани неправилно (29, виж стр. 13). Според последните промени в Закона за лова и опазване на дивеча (2012) видовете птици обект на лов са 28 от които 2 вида (токачка и дива пуйка) са интродуцирани. При 2 от видовете птици, фазан и зеленоглава патица, изкуствено се развъжда и разселват птици от различни генетични линии и произход.

Неправилно са цитирани и ловните видове бозайници (21). Според ЗЛОД 19 вида бозайници за обект на лов. За 2 вида - дива коза и дива котка важат специални разпоредби на ЗБР, а за 1 вид, кафява мечка, е въведен отделен разрешителен режим. Този брой не отразява и възможността за отстрел на подивели кучета и котки, която ЗЛОД дава. Последните имат сериозно отношение към опазване на видовото разнообразие в някои райони.

2. По отношение на Международни екологични споразумения и стратегически документи

В представянето на международната нормативна рамка логично се набляга основно Конвенцията за биологичното разнообразие, като основно международно споразумение, очертаващо рамката на съвместните усилия за опазване на биологичното разнообразие. Важно е обаче да се отбележи, че другите международни споразумения, само изброени в Стратегията, имат своята важна роля за насочване на усилията в едни или други аспекти на опазване на биологичното разнообразие. Например CITES е конвенция занимаваща се с много важен конкретен аспект свързан с международната търговия с диви животни, Рамсарската конвенция - с опазването на влажните зони, Бонската - с опазването на мигриращите видове диви животни, а Бернската - с опазването на европейската дива флора и фауна, включително дефинираща европейска мрежа от защитени територии - ЕМЕРАЛД, чието изражение в ЕС е мрежата Натура 2000. Необходимо и целесъобразно е да се посочи как ангажиментите ни по тези конвенции са залегнали в стратегията, като се посочат и съответните цели, които съдържат изпълнението на тези ангажименти.

Считаме също, че към международните стратегически документи да се прибавят Четвъртият стратегически план 2016 - 2024 на Рамсарската конвенция, международните планове за действие за опазване на видове, обекти на опазване по силата на Бонската конвенция за мигриращите видове диви животни и се срещат в България, като релевантните за нашата страна аспекти да бъдат отразени в стратегията..

3. По отношение на Стратегически документи на ЕС

Считаме, че озаглавяването на този раздел не е точно, като подобно на предходния раздел, би трябвало да е озаглавен "Законодателство и стратегически документи на ЕС". Законодателството очертава правната рамка, а стратегическите документи - политики чрез които се изпълнява законодателството. По тази причина е редно в резюме да се представят основните директиви, формиращи природозащитното законодателство на ЕС, от които произтича ангажимента ни за опазване на биологичното разнообразие като страна членка на ЕС.

В този раздел към момента са представени два стратегически документа на ЕС, които са факт относително отскоро, но други два стратегически документа, липсват - това са:

- **Планът за действие за природата, хората и икономиката**, приет през 2017 г. и очертаващ пакет от приоритетни действия за подобряване прилагането на Директивата за птиците и Директивата за местообитанията. Тук се включват и действията предприети за подобряване механизмите превантивна защита в процедурите по оценки за съвместимост. Необходимо е при представянето на този план да се включи и кратък анализ на предприетите досега действия на правителството за прилагането на плана на национално ниво, както и предизвикателствата и действията които все още остава да се предприемат и които следва да се интегрират в Стратегията.
- **Европейска стратегия за горите до 2030**, приета през 2020 г. с цел да стимулира цялата устойчива горска биоикономика, която работи в синергия със засилената амбиция на ЕС в областта на климата и биологичното разнообразие. Важно е заложените в тази стратегия мерки да се анализират доколко са приложими за България и да бъдат интегрирани по подходящ начин в стратегията, особено по отношение опазване на биоразнообразието в горите.

За всички упоменати стратегически документи на ЕС трябва да се представи кратко резюме по какъв начин са свързани с националната стратегия и кои техни елементи следва да се интегрират и отразят в нея. Резюмето може да бъде представено в приложението, а в основния документ да даде обобщена справка, но цитираща съответните документи. Също тук трябва да бъдат отразени международните планове за действие за видове птици, разработени на ниво Европейски съюз и се срещат в България.

4. По отношение на Национални стратегически документи - Стратегии и планове за действие

Като част от правната рамка, представянето на националните стратегически документи, имащи отношение към опазването на биоразнообразието, е твърде телеграфно и повърхностно, без да се даде взаимовръзката и йерархията между различните документи и как те се отнасят към разработваната стратегия, както и не се посочва мястото на самата стратегия спрямо останалите стратегически документи. Както бе посочено в т. 1.1 на настоящото становище липсва каквато и да било връзка с предходната стратегия и план за опазване на биологичното разнообразие и изпълнението им. Също така обаче липса и анализ на приноса на отделните стратегически документи към постигане на общата цел за опазване на биологичното разнообразие, което ги прави релевантни към новата стратегия. Друг идентифициран проблем е, че макар да са изброени в приложение към Стратегията, основните елементи (идентифицирани проблеми, приоритети, цели) не са взети в предвид при разработването на самата стратегия (заплахи, цели, инструменти). Например ПУРБ и ПУРН, както и Стратегията за опазване на най-значимите влажни зони са посочени в списъка, но по-нататък в стратегията опазването на влажните зони напълно липсва, както при определяне на заплахите, така и при формулиране на приоритетите, целите и инструментите за постигането им. В Приложение 1 сме представили кратък анализ и на тези стратегически документи с цел да аргументираме необходимостта от тяхното по-пълно интегриране в стратегията. По

аналогичен начин би следвало да се подходи и към всеки от посочените в приложение 2 на Стратегията документи. Важно е да се има предвид, че други национални стратегически документи може да съдържат елементи, цели и мерки, които не само не са в съответствие с целите за опазване на биологичното разнообразие, но е възможно и да допринесат до влошаването на състоянието и допълнителни щети. Например силното насърчаване на развитието на ВЕИ в Зеления пакт, като последствие може да доведе до значителни въздействия върху биологичното разнообразие и допълнителни загуби, в случай че не е правилно регулиран. Затова към тази аналитична част би следвало да се посочат и евентуални пропуски или неподходящо интегриране на опазването на биоразнообразието в други стратегически документи и да се заложи отстраняването им или допълването на стратегиите в целевата част на Стратегията.

Проблем според нас представлява и непълнотата в приложения списък от национални стратегически документи, които включват както национални стратегии и планове за действие, така и конкретно националните планове за действие за опазване на видове, тъй като те са стратегически документи с национален характер. Всички тези стратегически документи съдържат в себе си анализ на състоянието, напредък спрямо вече положени усилия и предходни документи, анализ на заплахите, цели и мерки. Целият този комплексен набор от информация може да допринесе съществено за подобряване на съответните части от стратегията. Следните стратегически документи, би следвало, но не са посочени и анализирани в тази част от стратегията:

- Опазване на биологичното разнообразие в България. Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (2005)
- Национален план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010
- Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор (2012)
- Национални планове за действие за опазване на видове – 14 действащи планове за видове птици и 49 действащи планове за видове растения
- Национален план за действие за борба срещу незаконното използване на отрови в дивата природа 2021 – 2030 г – сравнително нов план, поради което е разбираемо, че не е включен, но в същото време е много важен за разработването на настоящата стратегия.

5. По отношение на Национални стратегически документи – Национални закони и подзаконовни нормативни актове (Наредби)

Въпреки, че в приложение 2 към Стратегията са изброени 22 закона, имащи отношение към опазване на биологичното разнообразие, то в самия документ са представени само два - Законът за биологичното разнообразие и законът за защитените територии. Представена по този начин националната правна рамка е непълна и неясна. Такива важни закони като ЗООС, закон за лечебните растения и др., не са представени. Липсва анализ на това доколко съществуващата правна рамка (съдържаща закони и подзаконовни нормативни актове) обхваща всички аспекти на опазването на биологичното разнообразие, доколко адекватно ги обхваща и доколко е ефективна при прилагане, къде са ключовите аспекти, къде са слабите и липсващи звена и съответно какви са насоките за подобряване. Например стои въпросът дали опазването на екосистемите или аспектите, свързани с адаптиране към климатичните промени, намират място в сегашната правна рамка. Очевидно от предходни стратегически документи и от практиката е, че прилагането на законите, особено в частта превантивна защита, престъпления срещу природата, достъп до правосъдие и публичност се нуждае от допълнителни усилия за подобряване на рамката и на прилагането на закона. Също така според стратегията използване развитие на водния сектор там където има множество отговорности разпределени между различни институции и заинтересовани страни, са необходими свързващи закони текстове, за да се осигури съгласуваност и

кооперативност в прилагането на закона. Също в анализа на правната рамка към тази стратегия е посочено, че многократните промени в закона заводите затрудняват прилагането му, но тази констатация важи за всички закони в природозащитния сектор, които относително често се изменят и то по некоректен начин, чрез включване на преходни и заключителни разпоредби в други закони. В много случаи се оказва, че недостатъчна комуникация между институциите и липсата на адекватна съгласуваност на съвместни действия, се основава на липсата на съответни подзаконовни нормативни актове уреждащи процедурите за сътрудничество между институциите.

Считаме, че е необходимо представянето на националната правна рамка да включва анализ на пълнотата (доколко всички аспекти на опазването на биологичното разнообразие са обхванати), адекватността (доколко адекватно ги обхваща) и ефективна на прилагане, къде са ключовите аспекти, къде са слабите и липсващи звена и съответно какви са насоките за подобряване.

6. По отношение на Национални стратегически документи – Компетентни органи в България

Представянето на компетентните органи е твърде повърхностно и не допринася за формулиране на целите на стратегията. В този раздел е целесъобразно по-конкретно да се представят ролята на отделните компетентни органи и особено на връзките между тях и и механизмите, по които работят в сътрудничество за постигане на общата цел на стратегията. Важно е да се посочи и какъв капацитет имат компетентните органи, за изпълнение на стратегията и какви са техните нужди.

Не по-малко важно е да се изясни как компетентните органи осигуряват публичност и прозрачност на своите действия и как осигуряват достъп на обществеността до участие във вземането на решения за опазване на биологичното разнообразие, планове за управление, планове за действие, превантивна защита, както и осъществяване на природозащитни, образователни информационни дейности.

7. По отношение на Национални стратегически документи – Място на Стратегията в контекста на глобалните и национални стратегически документи

В този раздел мястото на Стратегията в контекста на глобалните и националните стратегически документи е представено твърде повърхностно и едностранчиво, основно в контекста на Конвенцията за биологичното разнообразие. Начинът, по който е описана правната рамка в предходните раздели и представена тук навежда на мисълта за недобро познаване на документите предмет на анализа.

Считаме за целесъобразно на базата на адекватен анализ в предходните раздели, отразявайки нашите препоръки да се обобщи как Стратегията се вписва в набора от стратегически документи и общата правна рамка и как осигурява изпълнението на поетите ангажменти. Следването на такъв подход ще гарантира, че няма да бъдат пропуснати ангажментите към опазването на влажните зони например, какъвто е случаят в настоящия проект на стратегия за опазване на биологичното разнообразие.

8. По отношение на Заинтересовани страни, информираност на населението и обществеността

В тази част стратегията не засяга адекватно важни субекти имащи отношение към ползването и опазването на биологичното разнообразие.

Гражданските природозащитни организации са само изброени като част от много различни заинтересовани страни в края на списъка. В същото време на практика те са най-активните и най-мотивирани участници в опазването на биологичното разнообразие - развиват и поддържат капацитет, включително експертен, привличат финансови средства, осъществяват преки природозащитни дейности, създават партньорства, работят със заинтересованите страни и с

обществеността, организират образователни дейности. Те са най-добрият коректив и помощник на компетентните органи в адекватното прилагане на стратегията за биологичното разнообразие, защитавайки обществения интерес. Коалицията “За да остане природа в България”, обединява най-активните в опазването на природата организации работещи в обществена полза като БДЗП, Зелени Балкани, WWF. Тяхната роля и принос е необходимо да бъде изведена отделно и представена съобразно действителният им принос, като се посочат и трудностите за тези граждански организации да участват в изпълнението на Стратегията и нуждата от подобряване на техния капацитет, за да могат те да бъдат по-адекватно адресирани във формулирането на целите и мерките.

Аналогично научните и изследователски институции трябва също да бъдат отделно изведени с тяхната роля и принос, тъй като притежават научния потенциал, необходим за изпълнението на стратегията и са ключови за успешното постигане на целите. Нуждите им от подобряване на капацитета им да допринесат за изпълнение на стратегията.

Сериозен пропуск в представянето на заинтересованите страни е липсата местните власти. Общините имат отговорности свързани с ползване и опазване на биологичното разнообразие в най-малко 2 направления - лечебни растения и стопанисване на гори.

Като заинтересовани страни не са включени ползвателите на природните ресурси в сферата на земеделието, горите, енергетиката, индустрията, рибарството, риболова и лова. Тук се включват големи групи, понякога с голямо лобистко влияние, които не винаги са водени и мотивирани опазването на биологичното разнообразие, но начинът по който черпят природните ресурси е важен за последствията за биологичното разнообразие - негативни или позитивни. Например според данни от системата на ИАГ за 2020 в България има регистрирано над 130'000 ловци. Любителите риболовци са над 200'000, а това са много сериозни заинтересовани страни. Представителите на бизнеса, фермерите са още по-големи разнородни групи. С тях не винаги е лесно да се работи, но е ключово да бъдат ангажирани в опазването на биоразнообразието и ресурсите, които ползват. Би било полезно да се включи кратък обобщаващ анализ на ролята и ангажираността на различните заинтересовани страни, така че да се фокусират по-добре усилията

Намираме за важно и целесъобразно в този раздел включването на образованието и нуждата от ангажираност на заинтересованите страни, а не само пасивна информираност. Обръщаме внимание, че досега екологичното образование бе залегнало и в предишната стратегия, и в плана за действие за опазване на биологичното разнообразие, но и двата случая мерките не са изпълнени и целите постигнати. Поради това е необходим анализ, който да посочи причините за неуспеха в това направление досега и да даде насоки за успешно изпълнение. Факт е, че темата за образованието е засегната единствено тук в целия документ. В т. 1.3 сме посочили нашето виждане относно необходимостта от конкретна стратегическа цел, свързана с образованието.

9. По отношение на принципи, концепции и подходи, залегнали в стратегията

Принципно считаме, че избраните подходи и принципи за реализиране на стратегията са адекватни и добре разписани с малки пропуски, които ще обърнем внимание по-долу.

В т. 4 **стратегията засяга много добре прилагането на екосистемния подход**. Поставената цел, а именно “Настоящата СБРРБ има за цел да спомогне за прилагането на екосистемният подход за всички планове, политики и управление, които могат да повлияят или да се възползват от природната среда.” е от изключителна важност за провеждане на ефективни политики за опазване на биологичното разнообразие и следва да намери отражение във всички предложени, логически обвързани елементи - визия, мисия и национални приоритетни цели.

Смятаме също за **много важен залегналият принцип “Ограничаване на другите видове натиск върху биоразнообразието и екосистемите”**, особено в условията на последните стратегически документи на високо ниво, като Зеленият пакт, Националният план за възстановяване и др.

По отношение на **принципа за предпазливост**, който е залегнал в Стратегията и също е много съществен, трябва подчертаем, че е необходимо да бъдат положени сериозни усилия този принцип да бъде следван и спазван и в перспектива не бива да се позволява никоя технология и иновация да не бъде одобрена и въведена в експлоатация без предварително да са направени проучвания относно въздействията ѝ върху биоразнообразието и екосистемите и да е оценен риска и безопасността ѝ. Въпреки, че изглежда много амбициозно, прилагането на такъв подход ще елиминира много бъдещи заплахи и проблеми за биоразнообразието, които към момента няма как да определим и оценим. Историята на развитие на технологиите показва много примери в които иновативни, алтернативни и напредничави технологии и решения, изглеждащи примамливи, защото носят икономически и в някои случаи социални ползи впоследствие се оказват много проблематични за биологичното разнообразие. Такива са например ветроенергийни съоръжения, соларни панели, остъкдени фасади на сгради, повечето препарати за растителна защита, хидроенергийни решения, водохващания и пренасочване на води и т.н.

Предлагаме преформулиране на принципа “Ефективно използване на природосъобразни решения ...” в “Ефективно използване на решения, базирани на природата”, като по-съответстващ на описанието на този принцип. “Природосъобразни” означава съответствие с изискванията за опазване на природата, но не непременно произтичащи от нея, докато според текста смисълът е да се ползват решения, произтичащи от самата природа.

Предлагаме също да бъдат добавени още два принципа, които са от съществено значение за постигане на целите, мисията и визията на Стратегията:

- **Елиминиране на проблема (въздействието, заплахата) при източника** - този принцип е признат като най-ефективен за дългосрочното решаване на проблеми, включително и като част от механизмите за превантивна защита на околната среда. Този принцип, наред с други важни препоръки за превантивна защита на биоразнообразието е даден Наръчника за добро планиране в районите на зимуване на червеногушата гъска, публикуван от БДЗП (https://bspb.org/wp-content/uploads/2021/03/Guidance_good_planning2.pdf). Най-общо принципът означава, че проблемът (заплахата) се решава при източника на възникване, което има най-малки последствия за биологичното разнообразие. Например, важно е насоките в стратегическите документи да интегрират адекватно опазването на биологичното разнообразие, за да минимизират рисковете при прилагане на политиките. Важно е оценките на въздействие и превантивната защита да се осъществяват качествено и да не допускат значителни щети или такива с кумулативен ефект да въздействат на местообитанията; и е важно също, когато е ясно че даден ПРЗ например е опасен за биоразнообразието, да не бъде допуснат за употреба и т.н. В този смисъл нализът на лимитиращите фактори и заплахите за биоразнообразието, включително причинно-следствените връзки, е изключително важен.
- **Екологична отговорност** - принципът за екологичната отговорност е свързан с отговорността на причинителя на щетите които е нанесъл на биологичното разнообразие и следва да възстанови/компенсира тези щети. Той е залегнал в Директивата на ЕС за екологична отговорност и е транспониран в националното законодателство. Особено важен е във връзка с амбицията за възстановяване на биологичното разнообразие.

10. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - общо

Правилното идентифициране на заплахите за биологичното разнообразие е от съществено значение за формулиране на целите и особено за избора и определянето на действия и инструменти за постигането им. В проекта за Стратегия голяма част от идентифицираните заплахи са неправилно формулирани и категоризирани с понякога твърде ограничена и откъслечна аргументация, което навежда на мисълта за недостатъчно добро познаване и разбиране на тази

материя. Например разпространението на инвазивни видове, които неправилно са категоризирани като фактор от естествен характер, пресушаването на влажни зони е неправилно поставен в категорията на фактори, свързан с добив на неживи ресурси. На места се говори за “вредители”, което от една страна е много остаряло разбиране за ролята на отделните видове единствено от гледна точка на ползите за човека, а от друга няма никакъв биологичен смисъл, защото всеки организъм е интегрална част от екосистемата и има своята важна роля в нея.

Също така е необходимо да подчертаем, че мащабите на човешката дейност в последните години застрашават не само редки и малочислени видове, но и широко разпространени видове, доскоро считани за обикновени - това са цели групи видове, например обикновените видове птици, населяващи земеделските земи, насекомите опрашители. **Предлагаме този аспект да се допълни в уводната част на раздела, защото той определя необходимостта от конкретни хоризонтални и по-мащабни действия, включително при формиране на политики, за да се справим с този проблем.**

Един от най-сериозните проблеми при формулирането на факторите и заплахите е неправилното формулиране на обхвата на неподлежащите на управление фактори и заплахи, като в него са поставени широк набор от фактори, включително такива, произтичащи от дейността на човека. Поставянето на антропогенни фактори в категорията “неподлежащи на управление” автоматично води до избягване на отговорността за елиминиране и редуциране на тези заплахи - например експанзията на инвазивните видове и дори климатичните промени. Вярно е, че в плановете за действие за видове климатичните промени и социално икономическите фактори са поставени в такава категория, но в друг контекст - от гледна точка на обхвата на конкретния план те се явяват външни и неуправляеми. Но от гледна точка на стратегията за опазване на биологичното разнообразие като цяло, включваща и амбицията да интегрира биоразнообразието в другите секторни политики и да осигури опазването му, както и общите усилия за спиране на климатичните промени и адаптирането към тях правят неподходящо това структуриране на заплахите. Аналогично, заплахите категоризирани като “Заплахи от случаен характер” на практика се не могат да се категоризират като такива, защото техният характер съвсем не е случаен, а е следствие от точно определени и преднамерени човешки действия.

Друг сериозен проблем и липсата на категория “Унищожаване (загуба) на местообитания. Като заплаха единствено е формулирано влошаването на местообитанията и тяхната деградация (като отделни заплахи). Макар ефективната загуба на местообитания да е една от най-сериозните причини за намаляване на популациите на видовете и тяхното изчезване, както и за деградацията и влошаването на екосистемите, тази заплаха не е изведена отделно, а е спомената като елемент на влошаването. Загубата на местообитание не е еквивалентна на влошаването на неговото състояние. Като съпоставка може да посочим, че в случая се отъждествява изчезването на вид с влошаването на състоянието на вид.

Считаме, че разделът “Анализ на факторите на средата и заплахите” е необходимо да се преразгледа и преработи, за да представи структурно и смислово правилно заплахите за биологичното разнообразие, за да може в следващия раздел формулираните цели и инструментите за постигането им правилно и ефективно да адресират тези заплахи.

Принципно предлагаме заплахите да бъдат категоризирани в следните основни категории:

- **Природни лимитиращи фактори и заплахи** - те се разглеждат от гледна точка на уязвимостта и адаптивността на биоразнообразието способността му да се поддържа; включва основно: **биологичните и екологичните особености на компонентите на биоразнообразието** (например биологични видове с дълъг репродуктивен период, тясно специализирани видове, конкурентни взаимоотношения, поведение на видовете - миграции, функциониране на екосистемите и ключови за тях видове и взаимоотношения); **комплекса от абиотични фактори, необходими за самозадържане на видове,**

местообитания и екосистеми, които правят отделните компоненти на биоразнообразието специфични, уязвими и ги ограничават в дадени конкретни географски рамки (напр. почвени характеристики, водни характеристики, климатични характеристики), **климатичните промени** (въздействието им върху биоразнообразието, способността на видовете и екосистемите да отговорят, да се адаптират към тях и потенциалът на екосистемите да регулират климатичните промени);

- **Антропогенни лимитиращи фактори и заплахи** - тук влизат всички предизвикани от човека въздействия и заплахи за компонентите на биоразнообразието. Най-общо те могат да се разделят на следните категории: пряко унищожаване и преследване на видове (вкл. браконьерство); неустойчиво ползване на видовете и промени в практиките; смъртност при видовете вследствие човешки дейности, несвързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване (тук се включва смъртността, причинена от токови удари и сблъсък с електропроводи, ветроенергийни съоръжения, остъклени фасади на сгради, автомобилен и железопътен трафик, неселективни препарати за растителна защита и др., където видовете не са обект на преследване, но са жертва в резултат от човешката дейност; внасяне и разпространение на инвазивни видове; безпокойство (включващо светлинно и шумово замърсяване); загуба и промени на местообитания; фрагментация на местообитания и популации; влошаване състоянието на местообитанията; замърсяване на компонентите на околната среда; промени в структурата и функциите на екосистемите и неустойчиво ползване, вкл. унищожаване/браконьерство (отделно за отделните типове екосистеми); препоръчваме тези заплахи да бъдат представени в стратегията по реда, в който ги изброяваме тук, тъй като сме ги групирани на заплахи за видовете, заплахи за местообитанията и заплахи за екосистемите;
- **Лимитиращи фактори и заплахи, произтичащи от съществени социално-икономически промени** - тук се описват факторите от социално-икономически характер, които пречат за успешното опазване на биоразнообразието - тук се включват такива фактори като промени в политики и стратегии, демографски промени, миграции, последствия от пандемии, икономически кризи и рецесии.

По-долу даваме конкретни предложения и допълнително информация, които да подпомогнат преструктурирането и правилното дефиниране на заплахите.

11. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Неподлежащи на управление фактори и заплахи - Популационно – биологични фактори и заплахи и Конкуренция от страна на други видове

Посочените в тези два раздела фактори и заплахи, както са описани, на практика трябва да бъдат представени в други раздели, тъй като са следствия от определени типове фактори/заплахи, както следва:

По-правилно е категорията “Загубата на генетично разнообразие в рамките на вида” **да бъде преместена и описана като следствие** в категорията “Климатични промени” със сегашното си съдържание, а също и в категорията “Неустойчиво ползване на видовете и промени в практиките” в смисъла на загубата на породи животни и сортове растения, поради замяната им с други видове, включително с неместни такива.

Отделните аспекти на категорията “Загуба на видово разнообразие и промяна на географското разпространение на видове, подвидове и популации” е по-правилно **да бъдат преместени и описани като следствия** съответно в категориите заплахи “Фрагментация на местообитания и популации”, “загуба и промени на местообитания” и “Климатични промени”.

Категорията “Нашествие на инвазивни чужди видове” е по-правилно да се преформулира на “Внасяне и разпространение на инвазивни видове” и **да бъде преместена и представена в раздела “Антропогенни фактори”**. Също така е необходимо да се обясни в текста какво всъщност

представяват инвазивните видове и по какво се различават от множество други видове които мигрират, скитат или попадат в нови за тях местообитания, но не представляват заплаха. Затова предлагаме **първото изречение в текста да се допълни по следния начин** и ако е необходимо да се дадат допълнително дефиниция и разяснения: “Това са чужди видове, които не са естествено разпространени, а са внесени в природата на страната от други държави, където те са разпространявайки се изместват други видове от естествените им местообитания и могат да доведат до пълното им изчезване, на промени в местообитанията и дори в екосистемите.”

Предлагаме в този раздел да се структурират три категории лимитиращи фактори, както е посочено в предходната точка на становището.

Категорията “Междувидова конкуренция” да бъде преформулирана на “Конкурентни взаимоотношения” представена като част от категорията “**Биологични и екологични особености на компонентите на биоразнообразието**” наред с другите фактори, като се добави изострянето на междувидовата конкуренция вследствие на инвазивни видове, както и начинът по който вътревидовите конкурентни взаимоотношения могат да играят ролята на лимитиращ фактор в променящата се среда. В този раздел да се добавят и следните биологични и екологични особености на видовете, които могат да играят ролята на лимитиращ фактор и са причина за повишена уязвимост на видовете към променящата се среда и човешките въздействия: дълъг репродуктивен период на биологични видове, тясна специализация по отношение на местообитания и ресурси, конкурентни взаимоотношения, поведение на видовете (миграции, периоди на летаргия, свързаност на видовете), функциониране на екосистемите и ключови за тях видове, процеси и взаимоотношения.

В новата създадена категория “**Комплекс от абиотични фактори, необходими за самозадържане на видове, местообитания и екосистеми**” да се представят факторите на средата, които правят отделните компоненти на биоразнообразието специфични, уязвими и ги ограничават в дадени конкретни географски рамки (напр. почвени характеристики, водни характеристики, климатични характеристики).

12. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Неподлежащи на управление фактори и заплахи - Климатични промени – уязвимост на видовете

Заплахите за биоразнообразието, произтичащи от климатичните промени са относително добре структурирани и представени с **някои съществени според нас пропуски, които е необходимо да бъдат допълнени и на които по-долу обръщаме внимание.**

- **По отношение на нарушаване на жизнения цикъл на видовете и фенологичните фази** предлагаме да се допълни нарушение в жизнения цикъл на мигриращите насекомоядни птици, поради промени в жизнените цикли на насекомите вследствие затопляне на климата, за което има научни изследвания и публикации.
- **По отношение на промени в поведението на видовете към момента липсва представяне на ефекта от климатичните промени**, а е много важно от гледна точка на тяхната уязвимост и реакция на адаптиране към промените. Тук е необходимо да се засегне въпросът с ефекта на климатичните промени върху миграциите на на видовете (някои видове спират да мигрират, скъсяват или удължават дистанцията между места на имуване и места на гнездене, променят посоката), върху животните изпадащи в зимна летаргия (събуждането им поради топлото време и необходимостта от храна например); неразмножаване и др. За много от тези видове, реакцията им на климатичните промени ги прави по-уязвими, тъй като са им необходими допълнителна енергия, хранителни ресурси и нови пространства.
- **По отношение на ресурсната обезпеченост за самоподдържане на видовете и екосистемите момента също липсва представяне на ефекта от климатичните промени.**

Климатичните промени предизвикват промяна (и често ограничаване) на ресурсите, които са необходими на видовете и екосистемите да се самоподдържат - това са основните абиотични ресурси (вода, почви, слънчево греене, наличие на кислород), хранителни ресурси и пространство. За да се адаптират видовете към промените в климата се нуждаят от добри и разнообразни хранителни ресурси (което по хранителната верига означава, че всички видове организми е важно да бъдат опазвани и да са налице) и повече пространство, както в ключовите територии, така и извън тях. Екосистемите се нуждаят от всички свои компоненти, от намален натиск върху тях, за да могат да изпълняват функциите си, свързани с поддържането на вътрешния баланс в отговор на промените. Важно е тези аспекти да бъдат изяснени в Стратегията, като особено внимание трябва да се обърне на недостига на вода (опустиняване) и пространство, без да се омаловажават останалите ресурси.

- **По отношение на “Разпространение на нови болести по животните”,** предлагаме първо да се преформулира заглавието на “Разпространение на нови болести”, тъй като от една страна важният аспект е, че това са болести, които не са съществували преди в нашия район и към тях организмите нямат изградени защитни механизми, които ги прави уязвими. От друга страна на риск от такива болести са подложени не само животните, но и растенията, което също е добре да се има предвид.

Въпреки, че разпространението на болести по животните е отбелязано като със “Степен на въздействие: висока” този фактор е подценен предвид съвременното разпространение и въздействия на болести като Африканската чума по свинете (АЧС), син език, Инфлуенцата по птици (През 2015 г. 21 инд. къдроглави пеликани са открити мъртви в езеро Сребърна, вследствие на птичи грип) и т.н. Предлагаме тази част да се преразгледа и допълни, като се отрази състоянието с разпространението на нови болести към 2021 г., както при животните, така и при растенията. Подходящо е в тази връзка да се направи критичен анализ на наличната информация, стратегии и планове (като напр. План за контрол и предотвратяване разпространението на заболяването Африканска чума по свинете в Република България за периода 2021 – 2023 г.; Директива 2005/94/ЕС, Програми за надзор и контрол на болестта инфлуенца по птиците, целящи ранно откриване на високопатогенна и нископатогенна (H5 и H7) инфлуенца и др.).

13. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Неподлежащи на управление фактори и заплахи - Съществени социално-икономически промени

Както посочихме по-горе, предлагаме съществените социално-икономически проблеми да бъдат изведени като отделен раздел от природните и антропогенните фактори. Аргументът ни за това, е че социално-икономическите фактори, макар и с антропогенен характер, са обусловени основно от движещите сили в развитието на самото общество и обществените отношения. Важно е те да бъдат разгледани и описани в контекста на подходящия избор на цели и действия, за да се постигне мисията и визията на Стратегията (конкретно дългосрочно елиминиране на заплахите и интегриране опазването на биоразнообразието във всички сектори на обществения живот).

В този смисъл освен, разглежданите в настоящия проект на стратегията лимитиращи фактори и заплахи, предлагаме да бъдат разгледани най-малко и следните съвременни фактори: промени в политики и стратегии, демографски промени, миграции, последствия от пандемии, икономически кризи и рецесии, преминаване към виртуално и дистанционно общуване. Например съвременните политики за намаляване на въглеродния отпечатък насърчават развитието на възобновяемите енергийни източници, но тези технологии не са непременно щадящи биоразнообразието и биха могли да нанесат значителни щети. Също така събития като емигрантски вълни и демографски промени могат да доведат до допълнителни рискове за биоразнообразието; икономическите кризи са свързани с повишаване на нерегламентираното и неустойчиво ползване на природни ресурси. Пандемии, като КОВИД 19 понастоящем, могат да доведат до по големи рискове за

биоразнообразието поради отслабване на правоприлагането, засилване на браконьерството и посегателствата върху природата, намаляване на прозрачността и участието на обществеността в процесите. Преминаването към дистанционно и виртуално общуване и прекъсване на преките възможности за общуване между заинтересованите страни може сериозно да затрудни доброто сътрудничество и единодействие и съответно да затрудни изпълнението на мерките.

14. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - **Влошаване състоянието на местообитанията**

Считаме, че този раздел е необходимо да бъде реструктуриран в съответствие с предложението ни в т. II.10 на настоящото становище, тъй като не представя заплахите свързани с местообитания коректно и пълно. Удачно е те да бъдат групирани според характера и степента на последствията и възможностите за възстановяване, като за всеки тип заплаха за местообитанията да се посочат съответните антропогенни източници, както е направено и сега в този раздел.

Факторите и заплахите за местообитанията (природни местообитания и местообитания на видове) предлагаме да се структурират по следния начин:

- **загуба и промени на местообитания** - тези заплахи водят до необратими последствия, тъй като засегнатото местообитание изчезва напълно и бива заменен с нещо друго, а целият комплекс от условия и ресурси, които то предоставя също изчезва и коренно се променя и то за сравнително кратък период от време, което е пагубно за видовете и екосистемите; в някои случаи целенасочени възстановителни дейности могат да доведат до възстановяване на местообитанията, но трябва да се има в предвид, че не всички местообитания могат да бъдат възстановени, ако преди това са загубени или променени, например скалните местообитания; практически полезно е да се посочи в кои случаи се говори за загубата местообитания и за промени в местообитанията; например пресушаването на влажни зони, застрояването върху пасища, промяна на речните корита, подмяна на широколистни с иглолистни гори и т.н.; практиката показва, че освен посочените източници на загуба на местообитания (земеделие, урбанизация), е необходимо да се добавят индустриализация, транспортна и енергийна инфраструктура, горско стопанство, добив на подземни богатства и инертни материали по открит способ, изграждането на спортни комплекси от типа на голф игрища и др.; степента на въздействие е много висока.
- **фрагментация на местообитания и популации** - добре описана в настоящата стратегия; предлагаме да бъде отделена от влошаването на местообитанията, защото премахването / редуцирането на тази заплаха изисква специфични възстановителни действия и предварителни насочващи решения, които не се изчерпват с управление на местообитания с цел възстановяване на качеството им. Предлагаме малко по-подробно да се опишат източниците на тази заплаха, които се инфраструктурни съоръжения и да се прибавят следните източници, които предизвикат фрагментация: водохващания на течащи води (вкл. хидроенергийни съоръжения - макар и малки по площ, тъй като са ситуирани върху линейни обекти, предизвикват фрагментация), ветроенергийни съоръжения, мащабни урбанизирани територии;
- **влошаване състоянието на местообитанията** - тук се включват всички заплахи за местообитанията, които водят до влошаване на тяхното състояние или деградацията им; повечето от тях са възстановими с промяна на практиките на ползване и подходящо целенасочено управление. Повечето свързани с влошаването и деградацията на местообитанията от аспектите са разгледани вече в раздела "**Влошаване състоянието на местообитанията**" и подраздела към него "**Деградация на земя**". Конкретни препоръки ни по сегашното съдържание на този раздел даваме в следващите точки от становището.

Обръщаме внимание, че заплахите за местообитанията не засягат само за екосистемите като цяло,

но и за видовете. Последствията за отделните видове могат да бъдат много по-тежки, отколкото последствията на ниво екосистема. Затова в текста видовете е необходимо да бъдат изрично посочени като засегнати, заедно с екосистемите.

15. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Влошаване състоянието на местообитанията - А) Експанзия на земеделие и населени места/курортни зони

В частта **А) Експанзия на земеделие и населени места/курортни зони - Интензивно земеделие**, описваща промени във водещи структурни елементи на ландшафта да се замени изрази „*стърница (запалване/разораване)*“ с „*пасища и ливади (разораване/опожаряване)*“. Стърницата са временно състояние на обработваемите площи и разораването им е очакван следващ етап от нормалното им ползване, докато разораването на пасища и ливади води до значима, а понякога и необратима промяна в състоянието на тези ценни за биоразнообразието местообитания. В този смисъл е коректно да се упомене, че в случаите на трайно разораване на тревните местообитания заплахата преминава в категория „загуба на местообитания“.

Към тази заплахата, описваща промени във водещи структурни елементи на ландшафта, следва да се добави и „*премахване на единични и групи дървета и храсти и тревни ивици (синори) между земеделските парцели*“, тъй като тази дейност също води до влошаване на местообитания.

Към тази заплахата, описваща експанзията на населени места и курортни зони, предлагаме да се промени на „населени места/курортни и спортни зони/промишлени комплекси“, тъй като аргументите, с които е дефинирана тази част на заплахата са относими и към изграждането/разширяването на промишлени комплекси. Редица случаи от последните 10 години показват как промишлени предприятия и индустриални комплекси, енергийни съоръжения се изграждат далеч от населени места и нерядко в ценни природни територии (защитени зони и защитени територии), например ветроенергийни съоръжения в ЗЗ „Калиакра“, предприятие за преработка на олио и разширение на пристанищна инфраструктура в ЗЗ „Варненско-Белославско езеро“, ферма за отглеждане на крави на затворено и мандра за преработка на млечни продукти във високопланинската част на ПП „Врачански Балкан“, в карстов район. Мащабни спортни зони като ски-комплекси и голф игрища могат да влошат значително местообитанията, в които са изградени. Също трябва да се добави, че тези източници на влошаване на местообитанията също са свързани с промени в хидрологичния режим, пресушаване и замърсяване на влажни зони, както е посочено при земеделието по-горе.

Обръщаме внимание, че при интензификация на урбанизацията/курортните зони/промишлените комплекси (разширяването и „бетонирането“ им), и при реализирането на мащабни спортни комплекси възниква загуба на местообитанията на мястото на реализиране, а околните местообитания биват влошени в различна степен; постепенно с разширението им във времето се стига до усвояване на влошените околни местообитания, разширяване площта на изгубените местообитания и влошаване на нови територии от все още наличните местообитания. Предлагаме този процес и заплахата „в развитие“ също да се обясни в стратегията, тъй като е важен от гледна точка на мисията и визията, които са поставени с тази Стратегия.

16. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Влошаване състоянието на местообитанията - Б) Фрагментация

Виждането и препоръките ни са дадени в т. II.14 по-горе.

17. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Влошаване състоянието на местообитанията - В) Интензификация на ползване на сухоземни и морски територии

Принципно смятаме, че факторите, описани в този раздел се отнасят до екосистемите и е по-подходящо да бъдат отделени в раздел “Промени в структурата и функциите на екосистемите и неустойчиво ползване, вкл. унищожаване/браконьерство”. Предлагаме този раздел, да е поставен в края на изброяването на заплахите, защото отнасяйки се към екосистемите като сложни системи, включва елементи на останалите заплахи, но вече на по-комплексно ниво. Според нас разделянето на сухоземни, водни екосистеми е добър подход, като е удачно да се посочат първо общите заплахи за сухоземните екосистеми след това специфичните за тревните, горските, скалните, селищните екосистеми и агроекосистемите (селищните системи и екстензивните земеделски системи, благоприятни за опазване на биоразнообразието). Аналогично при водните екосистеми предлагаме да се посочат първо общите заплахи, а след това специфичните заплахи за водните екосистеми на сушата (стоящи и течащи води, временни влажни зони) и морски екосистеми. При разглеждането им е целесъобразно заплахите да се структурират аналогично на заплахите за видовете и местообитанията, като се подчертаят тези, свързани с нерегламентирано или неустойчиво ползване и с нарушаване на функциите на екосистемите. Функциите, които екосистемите изпълняват в природата (необвързано с човека) са в основата на предоставянето на пози и услуги от страна на екосистемите за човека, поради което е важно заплахите за тях да бъдат определени.

Важно е също при разглеждане заплахите за екосистемите да се отчетат важни международни споразумения и заплахите а са ясно в контекста на тези споразумения, например Конвенцията за опазване на влажните зони, Конвенцията за опазване на Черно море, Споразумението за опазване на река Дунав, изискването на Европейската комисия за намаляване площта на трайно затревените площи.

Този подраздел, като отнасящ се за местообитанията, предлагаме да се преформулира на “**Специфични заплахи за състоянието на местообитанията**”, като в него се посочат специфични за отделните типове местообитания (сухоземни, вкл. скални, водни, вкл. морски) заплахи, които водят до влошаването им и които не попадат в нито една от категориите по-горе. Такива могат да бъдат например, замърсяването на влажните зони с олово в резултат на ползване на оловни амуници при лова.

18. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Влошаване състоянието на местообитанията - Г) Деградация на земя

Тази заплаха е добре формулирана като съдържание.

19. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Влошаване състоянието на местообитанията - Д) Директно ползване на (неживи) природни ресурси

Начинът по който е формулиран тази категория заплахи и съдържанието ѝ са неподходящи, като предлагаме самата категория да отпадне, а съдържащите се в нея заплахи да бъдат преместени в подходящите за тях категории, както следва:

Факторът “Пропуски в системата за поддържане на речния отток и биологичната пълноценност на речните течения” е неясно формулирана и от съдържанието става видно, че обхваща няколко вида въздействия, причинявани от хидроенергийни съоръжения - промени в местообитанията (свързани със загуба), фрагментация и нарушаване на хидрологичния режим, които следва да се добавят в съответните категории (“Загуба и промени на местообитанията”, “Влошаване състоянието

на местообитанията” и “Фрагментация на местообитанията и видовете” и като специфична заплаха за речните местообитания е екосистеми.

Факторът “Пресушаване на влажни зони по крайбрежието на Дунав и вътрешните водни площи” следва да бъде отнесен към категорията “Загуба и промени на местообитанията” и като заплаха за водните екосистеми. Обхватът на фактора предлагаме да се допълни, като се добави и пресушаването на влажни зони по крайбрежието на Черно море.

Факторът “Замърсяване на водите с отпадъчни води от различни източници” е правилно да бъде отнесен към раздела “Замърсяване на компонентите на околната среда” и като специфична заплаха за водните екосистеми.

Факторът “Внос на органични вещества /еутрофикация/, обусловена от нарушаване изискванията за ползване на съответния обект” е правилно да се отнесе към специфичните заплахи за влошаване състоянието на водните местообитания и като заплаха за водните екосистеми. Тъй като еутрофикацията може да е причинена не само от нарушаване на изискванията на ползване на самия воден обект, но също и от практиките на земеползване в околните земи (обезлесяване, третиране с химикали и торове и др.), предлагаме думите “обусловена от нарушаване изискванията за ползване на съответния обект” да отпаднат или алтернативно да се добави “и практиките на ползване на земите във водосбора на водния обект”.

Факторът “Добив на полезни изкопаеми” основно трябва да се отнесе към категорията “Загуба и промени на местообитанията”, тъй като въздействията от тази дейност са дългосрочни и в много случаи необратими. Както е обоснована в текста, тази заплаха може да се отнесе също и към категорията “Фрагментация на местообитанията и видовете”, а също и като специфична заплаха за речните местообитания в случаите, когато се осъществява добив на инертни материали и наносни отложения от речните корита.

20. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Пряко унищожаване и преследване на видове

Принципно тази категория заплахи следва да включва всички форми на умишлено преследване, улавяне, задържане, унищожаване и търговия с видове, които са извън формите на законово установено ползване на видове (видове обект на лов, риболов, лечебни растения). В този смисъл, изброените заплахи в тази категория е необходимо да се прецизират и допълнят, като към тях се прибавят и заплахите в категорията “Бракониерство и незаконен трафик на екземпляри от дивата флора и фауна, както сме представили по-долу тук. Предлагаме също в уводната част в текста “На тази база някои грабливи и видове птици и бозайници ...” думата “грабливи” да се промени на “хищни”, а където се изброяват съвременните причини за убиването на хищни птици, да се добави “за елиминиране на хищници, ловуващи спортни гълъби”.

Предлагаме също тази част да се обърне внимание на следните аспекти, които са от съществено значение за справяне с проблема:

- Принципно този вид престъпления срещу природата са с **нисък приоритет в за разследващите органи**;
- **Липсват на опитни разследващи експерти.** Тези престъпления са много специфични и са необходими специално обучени хора, които са много мотивирани, да се занимават с тях и то на различно ниво и от различни институции; т.е. не може само един човек от една институция да се занимава с разкриването на престъплението.
- Всички закони и нормативни актове, касаещи проблема, на практика почти не се прилагат. Част от проблема е **непознаване на закона и липса на практика и опит** при прилагане на законодателството, свързано с престъпления срещу диви животни.
- Събирането на доказателства в случаи на престъпления срещу животни е реално много трудно. Трябва да се работи с голяма група от експерти. Често има нужда от събиране на различни и комплексни доказателства.

А. Залагане на отровни примамки за хищници (стр. 33)

В представянето на тази заплаха имаме следните предложения за допълнения:

- В текста „Борбата с хищниците и регулиране на тяхната численост ... опазване на биоразнообразието.“ да се добавят пропуснати видове като чакал, лисица, скитащи кучета, както и нанасянето на вреди върху селскостопанските животни като мотиви за използване на отровни примамки.
- В текста „В миналото, а и понастоящем, срещу вълците са използвани стрихнин, барбитурати и други вещества, което довело до намаляване на числеността не само на техните популации, но е засегнало в значителна степен популациите на лешоядите и на други птици и животни, хранещи се с мърша.“ да се уточни, че използването на отровни примамки се смята за основна причина за пълното изчезване на брадация лешояд от страната, на черния лешояд като гнездящ и довежда египетския лешояд на ръба на изчезването в България.
- Необходимо е в описанието на тази заплаха да се добави и относително нов вид заплаха - залагане на отровни примамки от гълъбари с цел целенасочено убиване на хищни птици ловущи на спортни гълъби. Гълъбари, участващи в състезания със спортни гълъби, поставят примамки за да убият целенасочено основно соколи и ястреби, които ловуват на гълъби, особено в случаи, включващи залагания. Чрез такива примамки обаче са документирани случаи на убийство и на царски орли.
- В края на представянето, след текста „Въпреки, че тези практики са незаконни, все още неефективния контрол по прилагане на природозащитното законодателство и ниската екологична култура на лицата, използващи отрови, водят до отравяне на хищници“ предлагаме да се допълни текст, че от 2021 г. влиза в сила Национален план за действие за борба с незаконното използване на отрови в природата (2021-2030 г.).

Примери за различни типове посегателства и престъпления срещу птиците могат да бъдат намерени в лекцията “Престъпления срещу диви животни” и едноименната презентация от цикъла “Обучение по екологично законодателство” на БДЗП (https://bspb.org/wp-content/uploads/2021/04/3_EcoLegBirdCrimeGeneral_DGradinarov_Text.pdf; https://bspb.org/wp-content/uploads/2021/04/3_EcoLegBirdCrimeGeneral_DGradinarov_PPT.pdf)

Б. Целенасочено отстрелване на птици

Описанието на заплахата включва само два вида птици и изглежда по-скоро като частен случай вместо да представя проблема в неговата цялост. Под „целенасоченото отстрелване на птици“ вероятно се има предвид незаконното отстрелване, защото отстрелването на отделни видове или екземпляри от тях (както и на други видове животни) е регламентирано в Закона за лова и опазване на дивеча и Закона за биологичното разнообразие. Нелегалния отстрел засяга голям брой видове, а не само малкия и големия корморан. Примерите с браконьерски отстрел на царски орли, египетски лешояди, червеногуши гъски и други защитени видове са десетки.

Убиването на птици е сериозен проблем и е много трудно да бъде остойностен с цифри, но все пак има анализ на сериозността на заплахата. Като цяло убиването на птици е проблем на Европейско ниво и България не е изключение. Поне 50% от всички видове птици у нас подлежат на някаква форма на преследване, като 22% от българските видове птици са със сериозна степен на преследване, а останалите са обект на преследване в по-редки случаи. Нашата оценка е че между, 11,600–63,700 птици се убиват или улавят в България ежегодно, като данните за България са

сравними със среднестатистическите за Европа. У нас се убиват годишно между 1 до 10 птици на всеки квадратен километър. На европейско ниво (включително България) обект на преследване са 98% от видовете грабливите птици, 85% от видовете водолюбивы птици, 65% от видовете врабчоподобни птици, 100% от гълъбоподобните птици, и 79% от другите видове (включително кокошевите). По-голямата част от случаите на пряко преследване и убиване на птици в България не са регистрирани от компетентните органи или граждански организации като БДЗП, поради което дори представената по-горе статистика може да е занижена.

Макар тази заплаха да е идентифицирана като мащабна по отношение на птиците, обект на незаконно целенасочено убиване у нас са и други видове животни - основно бозайници, но и влечуги.

Отчитайки изложеното по-горе, предлагаме: а) да се преименува този тип заплаха на “Преднамерено незаконно отстрелване на птици и други животни”; и б) при описанието на заплахата да се даде обща формулировка на проблема с незаконния отстрел, а след това да се посочат конкретни примери. Би било добре да се изяснят причините поради които възниква проблема с незаконния отстрел, които включват: браконьерско ползване, отстрел за целите на таксидермията и съхраняване в лични колекции или незаконна търговия с препарати; третиране като “вредители, нанасящи щети на ползвани от човека ресурси” или като “заплаха за видове, носещи печалба”; за удоволствие; за целите на стари обичаи или суеверия (например кукери в Западна България, които доскоро използваша перата на хищни птици за костюмите си; тази практика е прекъсната в последното десетилетие; събиране на костенурки в Южна България заради вярване, че кръвта им е полезна).

В. Опожаряване на стърнища и пожари в горските и земеделски територии

Тази заплаха би трябвало да включва само причинените от човека пожари, защото те се вписват в обхвата на “прякото унищожаване и преследване на видове”. Анализи от до преди 15 години, сочеха, че почти всички пожари, възникващи у нас, са следствие на човешка грешка или умишлени действия. Условия за възникване на естествени пожари (самозапалване на растителността) поради високи температури у нас все още не са налице, но имайки предвид климатичните промени, считаме, че е по-уместно естествени пожари да се разглеждат в категорията “Климатични промени” като следствие от промените. Предизвиканите от човека пожари могат да се разглеждат и като източници на влошаване на местообитанията (например опожаряване на гори, тръстикови масиви, пасища и ливади).

Г. Третиране на земеделски територии (родентициди)

Описанието на тази заплаха е сравнително добро, но не изчерпателно. Основният проблем е в дефинирането на обхвата на заплахата и обхвата на засегнатите видове. В описанието обхватът на заплахата е представен по-обхватно - “препарати за растителна защита”, докато във формулировката на заплахата я е ограничена само до “родентициди”. Заплахата не би трябвало да се ограничава само до родентицидите, тъй като редица други препарати за растителна защита (ПРЗ) оказват силно неблагоприятно въздействие върху видовете и местообитанията. Особено опасни са инсектицидите, повечето от които са неселективни и оказват своето неблагоприятно въздействие по два начина – пряко и косвено. Прякото се изразява в смъртоносен ефект, както върху ентомофауната, така и върху много гръбначни животни, включително птици. Индиректното въздействие се изразява в унищожаване на базовите нива в хранителната верига на редица насекомоядни видове, лишавайки ги от храна и превръщайки иначе подходящите им местообитания в необитаеми. Силно негативните тенденции в популациите на насекомите-опрашители се дължи в най-голяма степен на използваните в земеделието и горското стопанство инсектициди, включително разпръскване чрез самолети. В допълнение неправилната и прекомерна употреба на ПРЗ (вкл. хербициди) също води до унищожаване на животни и растения.

Имаме съобщения дори за случаи на отровени домашни животни, консумирали изхвърлени семена за посев, третиран с ПРЗ.

На база на горните аргументи предлагаме:

- формулировката на заповедта да се промени по следния начин: “Третиране на земеделските и горските територии с препарати за растителна защита”;
- в описанието на заповедта да се разшири обхвата на засегнатите видове, като се добавят и зърноядните и насекомоядните видове птици, тревопасни, зърноядни и хищни бозайници, насекоми, защитени растения;
- в описанието на заповедта да се разшири обхвата на засегнатите местообитания, като се включат и горските местообитания.

Д. Ограбване на гнезда и незаконна търговия

Сравнително добре, но не изчерпателно представена заповедта, част от която се припокрива със заповедта “Браконьерството и незаконен трафик на екземпляри от дивата флора и фауна”.

Принципно предлагаме “Ограбването на гнезда” да се отдели като самостоятелна заповед, а аспектите свързани с незаконната търговия да се отделят в заповедта “Незаконна търговия и трафик на екземпляри от дивата флора и фауна” в категорията . Доколкото незаконна търговия е една от причините за ограбване на гнездата, тя може да бъде посочена тук като причина с препратка към описанието на този тип заповедта.

Тук представяме нашето становище относно заповедта “Ограбване на гнезда”, а становището ни по описанието на проблема, свързан с незаконната търговия сме представили в т. II.22 по-долу.

Вярно е, че гнездата на птиците се ограбват с цел незаконна търговия или за частни колекции, но не трябва да се пренебрегва фактът, че соколарството като метод на лов, нелегализиран в България, също е причина за ограбване на гнезда на хищни птици. Една от основните причини за изчезване на видове като ловния сокол е именно ограбването на яйца от гнездата му. В редки случаи в миналото сме установявали и случаи на ограбване на гнезда на орли поради суеверие, че малките на орлите предоставят дълъг живот.

Твърдението, че „има само косвени сведения за ограбване на гнезда на хищни птици в страната и почти липсват официални констатирани случаи на ограбване на гнезда и незаконна търговия“ не отговаря на фактическата обстановка. Има множество регистрирани случаи на ограбени гнезда, които са били докладвани на правоохранителните органи, макар и повечето от тези престъпления да са останали неразкрити. До момента има няколко влезли в сила присъди, едната от които е от 2014 за британеца Ян Фредерик Рос, получил шестмесечна условна присъда с три години изпитателен срок и глоба от 5000 лв. за унищожаване на екземпляри от различни защитени видове птици, и по-специално яйцата им, които е ограбвал системно от гнездата. Друга влязла в сила присъда е срещу Стефан Гавраилов от 2012, във връзка с опита му за износ на ястребови орли на ГКПП ферибот Видин през март 2010 г. повече примери и информацията за тях са дадени в лекцията и презентацията, цитирани по-горе в тази точка.

21. По отношение на Анализ на факторите и заповедите - Подлежащи на управление фактори и заповеди - Замърсяване на компонентите на околната среда –

А) Атмосферно замърсяване

По отношение на тази заповедта предлагаме да се дадат, ако е възможно, резултати от мониторинг и примери за количествени измерения. Тъй като от текста в описанието оставаме с впечатлението, че замърсяването на въздуха влияе единствено върху горските екосистеми, което е

малко вероятен случай. Затова предлагаме да се разшири обхвата като се добави как влияе тази заплаха и върху останалите типове екосистеми, върху местообитанията, върху отделни видове. Ако такива данни и анализи няма, то е важно да се добави в описанието на заплахата, че въздействието ѝ върху отделните компоненти на биоразнообразието не е известно и са необходими допълнителни проучвания.

Б) Замърсяване на водата (разтворени замърсители и носещи се отпадъци)

Замърсяването на водата като заплаха за биоразнообразието е представена само по отношение на възникващата в следствие биогенно замърсяване еутрофикация. Макар плановете за управление на речните басейни (ПУРБ) да са посочени в използваната литература от изложеното описание, съдим, че информацията от тях на практика не е послужила за представяне действието на тази заплаха. ПУРБ съдържат най-систематизираната и актуална информация по отношение замърсяването на водите. Също така съвсем наскоро (15 октомври 2021 г.) бе публикувана за обществено обсъждане информация за сегашното състояние на водните тела и речните басейни всеки от ПУРБ-овете.

Предлагаме описанието на тази заплаха да се преработи и систематизира на базата информацията в ПУРБ-овете за замърсяването на водите, като типове и степен на замърсяване и като източници и да се посочи как замърсяването застрашава биоразнообразието, освен чрез еутрофикация на водите. Би било полезно да се представят ключови изводи и примери по отношение на конкретни водни системи, като големите реки, крайбрежни влажни зони, Черно море. Например последните анализи за състоянието на водите сочат повишаване на съдържанието на замърсители от земеделските дейности.

В) Замърсяване на земи и почви

Замърсяването на земите и почвите е разгледано сравнително добре, но изчерпателно. Като цяло липсва описание на замърсяването на земите и почвите от земеделски дейности и складиране на стари пестициди. Интензификацията на земеделието и прекомерната употреба на химически торове и препарати е най-широко разпространеният замърсител на почвите и земите, не само поради използваните препарати, но и поради лошите практики, свързани с тяхното разпиляване и лошо съхранение. Друг важен източник на локално замърсяване на земите са складовете за съхранение на стари пестициди, които по официални данни са около 240 на територията на цялата страна и в тях се съхраняват стари и забранени, силно токсични пестициди от времето на социализма. За период от над 30 години изцяло унищожени и премахнати са пестицидите в малка част от складовете. Макар голяма част от останалите складове да са добре обезопасени, пестицидите в тях не могат да се съхраняват вечно поради амортизация на съоръженията, а съществува и немалка част складове, които не са добре обезопасени представляват реален източник на замърсяване на почвите с много токсични отпадъци. Предлагаме замърсяването на почвите от земеделски дейности.

22. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Браконьерството и незаконен трафик на екземпляри от дивата флора и фауна

Тази заплаха се препокрива частично с описаните в предходната точка 5.1.2.2. *Пряко унищожаване и преследване на видове*, където отстрела, ограбването на гнезда и незаконна търговия също са засегнати. Би следвало всички аспекти, свързани с незаконна търговия и трафик на екземпляри дивата фауна и флора да се разгледаттук, независимо дали екземплярите, обекта незаконна търговия са добити чрез отстрел/убиване, улавяне (събиране) на екземпляри или ограбване на гнезда на птици. Считаме за правилно и целесъобразно незаконната търговия и трафика да се обединят в отделна заплаха **“Незаконна търговия и трафик на екземпляри от дивата**

флора и фауна” в категорията “Пряко унищожаване и преследване на видове”.

Незаконната търговия и незаконният трафик на екземпляри от дивата флора и фауна е описан относително добре в двете подточки, където се разглежда (5.1.2.2 и 5.1.2.3). Предлагаме двата текста да се обединят, като се изчистят повторенията и се направи разделение на “вътрешна незаконна търговия” и “международен трафик”. Като част от вътрешната търговия е целесъобразно да се разгледат освен търговията с препарирани екземпляри и яйца на птици, също и търговията с пойни птици, хищни птици. В частта за трафика през граница считаме за необходимо да се допълни, че България е обект не само на транзитна търговия с екзотични видове животни, но също така и обект на незаконна търговия и износ на представители на българската флора (различни видове орхидеи) и фауна (не само живи птици, незаконно отстреляни птици при международен лов, също и влечуги, земноводни, насекоми, бозайници); Международният ловен туризъм, практикуван от италиански и френски ловци води до изстребването на голям брой неловни видове птици, които след това се изнасят зад граница . голям натиск върху пойните птици (реален случай с италиански ловци на летище Варна, хванати в опит да изнесат над 15000 пойни птици, убити от тях незаконно в рамките на законно проведен ловен туризъм). Считаме за важно, също да се посочи, че незаконния трафик и търговия се улесняват много чрез фалшифициране на документи, което следва да се има в предвид при определяне обхвата на действията, които се предприемат, за да се елиминира тази заплаха.

При описанието на тази заплаха предлагаме да се обърне внимание и на следните аспекти:

- Фалшифициране на документи, което улеснява незаконния трафик;
- Тази заплаха е квалифицирана като организирана престъпност;
- Няма публичност на тази информация за търговията и трафика на екземпляри на дивата фауна и флора;
- За този вид заплаха не се събира системно статистика и не се води база данни на централно ниво. Все още не е налице добра координация между институциите (МОСВ, ИАГ, МВР, Гранична полиция) за справяне с тези проблеми.

Допълнително информация по темата може да се намери в наръчника “Предотвратяване на трафика на защитени видове птици” (<https://bit.ly/3wgMm06>).

Частта, свързана с браконьерството на видове, следва да се премести като част от заплахата “Преднамерено незаконно отстрелване на птици и други животни” (виж по-горе т. II.20.Б от становището), тъй като описанието ѝ се припокрива с характера на преднамерения незаконен отстрел. В описанието на тази заплаха, в частта, свързана с браконьерството, се цитира пример с проект LIFE09/NAT/BG000230, за 4 години целенасочена работа с местното ловно сдружение и участието на РДГ Варна и ТП „ДЛС Балчик“, но е пропуснато да се каже, че проектът и работата по това направление са осъществени от БДЗП. Следва текстът в този пример да се коригира, като коректно отрази участието на БДЗП.

23. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Безпокойство

Описанието на тази заплаха е добро, но не е изчерпателно. Представя относително подробно и систематизирано добре известното безпокойство от присъствието на човека. Следва обаче да се добави описание е на безпокойството, причинено от светлинно или шумово замърсяване. Има редица проучвания, доказващи негативните въздействия (особено върху птици) на трафика

(автомобилен, железопътен), от индустриални комплекси, от взривни дейности при открит добив на изкопаеми и т.н. Безпокойството и дезориентацията, причинени от светлинното замърсяване, особено в големи урбанизирани територии също е известен и описан фактор на безпокойство.

Безпокойството и прогонването на птици от ветроенергийни съоръжения също е доказан факт е много проучвания, включително целенасочени проучвания върху поведението на зимуващите червеногуши гъски в Приморска Добруджа (виж и т. II.26 по-долу). Има и сравнително по-малко известни и по-скорошни фактори на безпокойство, които са negliжирани досега, но които стават все по-значими - безпокойството от фотографии на дивата природа и безпокойството от използване на дронове. Фотографите целенасочено безпокоят животни, дори много уязвими за тях периоди, в стремежа си да направят уникални снимки, като с това могат изцяло и за постоянно да прогонят обекта на снимане. Използването на дронове все повече навлиза в различни човешки дейности - от използван е за удоволствие и заснемане на природни картини отвисоко, до целенасочена употреба за проучвания, земеделието и др. Използването на дронове причинява силно безпокойство основно на птиците местата където те гнездят, ношуват или се хранят, но също така и на бозайниците. Орлите приемат дронове, навлезли в територията им като пряка заплаха и ги атакуват, при което води освен до счупване на машината, и до сериозно нараняване и гибелна самата птица.

Обръщаме внимание също, че освен в споменатия „План за действие за Малкия корморан (*Phalacrocorax rugosus*) в България, 2014 - 2023 г.“, заплахата „безпокойство“ е описана в плановете за действие на редица други застрашени видове птици, вкл.

- План за действие за опазване на ловния сокол (*Falco cherrug* Gray, 1834) в България 2013-2022
- План за действие за опазване на кръстатия орел (*Aquila heliaca*) в България 2013-2022
- План за действие за опазване на къдроглавия пеликан (*Pelecanus crispus*) в България 2013-2022 г.
- План за действие за опазване на белооката потапница (*Aythya nyroca*) в България 2014 - 2023 г.
- План за действие за опазване на големия воден бик (*Botaurus stellaris*) в България 2014 - 2023 г.
- План за действие за опазване на тръноопашатата потапница (*Oxyura leucocephala*) в България 2014 - 2023 г.
- План за действие за опазване на малката белочела гъска (*Anser erythropus*) в България 2018 – 2027 г.
- План за действие за опазване на червеногушата гъска (*Branta ruficollis*) в България за периода 2018 – 2027 г.
- План за действие за опазване на черния лешояд (*Aegypius monachus*) в България 2019 – 2028 г.
- План за действие за опазване на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в България за периода 2019 – 2028 г.
- План за действие за опазване на белошипата ветрушка (*Falco naumanni*) в България 2021 – 2030 г.
- План за действие за опазване на египетския лешояд (*Neophron percnopterus*) в България 2009 – 2018 г. (както и в новата версия на плана – в процес на подготовка)

Посочените два примера за безпокойство на малък корморан и зимуващи червеногуши гъски не са най-честите прояви на тази заплаха. Препоръчваме да се посочат и други примери, описани в плановете за действие, които са много по-чести, например безпокойство, причинено от човешко присъствие в района на гнездата на дневни грабливи птици. Охраната на гнездата на царски (кръстати) орли в периода на размножаване показва, че гнездовия успех на охраняваните двойки се увеличава средно с 35%, което е ясен признак, че безпокойството е съществен фактор за състоянието на видовете на национално ниво.

24. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - Въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер

При описанието на тази група заплахи погрешно са представени като въздействия от социално-икономически характер разораването на пасища и ливади, неустойчивото им управление и

премахването на дървета и храсти. Разораването на тревни местообитания и премахването на дървета и храсти би следвало да се преместят в категорията “Загуба и промени в местообитанията”, тъй като водят до трайна промяна и ефективна загуба на местообитания (виж т. II.10, II.14 и II.15 от становището). Неустойчивото ползване на тревните местообитания води до влошаване качеството на местообитанията и би следвало да се премести и представи в категорията “влошаване и деградация на местообитанията” (виж т. II.10, II.14 и II.17 от становището).

Текстът, описващ фрагментацията на местообитанията като фактор (“При различни видове антропогенна дейност ... лалугеровите колонии”), също следва да бъде преместен в раздела, описващ фрагментацията като лимитиращ фактор и заплахата (виж т. II.10, II.14 и II.16 от становището).

Текстът свързан с промяната на собствеността на земите представя проблема като частен случай в района на зимуване на червеногушата гъска, като вероятно е взаимстван от плана за действие за опазването на този световно застрашен вид. В представения текст реалният проблем обаче е свързан с промени в земеползването. Този проблем е по-обхватен и не касае само районна на Приморска Добруджа и хранителните местообитания на червеногушата гъска. Промяната на земеползването води до ефективна загуба и промени в местообитанията и следва да се разглежда в категорията “Загуба и промени в местообитанията” (виж т. II.10 и II.14 от становището).

Промяната на собствеността на земите (особено от държавни и общински в частни) е резултат от социално-икономически промени, случили се основно през 90те години на ХХ век, но продължаващи да се случват и днес в по-малка степен. За последните 15 години сме регистрирали редица случаи, в които унищожаването и промяната на местообитания (понякога в много ценни природни територии), се осъществява чрез промяна на статута на земите от държавни или общински земи в частни (основно чрез продажба) - т.нар. “заменки” на гори, продажба на влажни зони, собственост на общината в най-западните части на 33 “Варненско Белославско езеро” и др. Този вид заплахата, следва да се разгледа в категорията “Съществени социално-икономически промени” (виж т. II.10 и II.13 от становището).

25. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Случайни фактори и заплахи - Сблъсък с електропреносните мрежи и токови удари

Този тип заплахата не може да се квалифицира като заплахата от случаен характер, защото се проявява редовно и закономерно от предвидим източник. Както сме посочили по-горе, в т. II.10 от становището, предлагаме смъртността на птици, причинена от човешки дейности, които не са свързани с преднамерено убиване на птици, да се категоризират в отделна група - “**Смъртност при видовете вследствие човешки дейности, несвързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване**”. **Предлагаме този тип заплахата да се премести и разгледа в тази група.**

Текстът, описващ конфликта между надземните електропроводи и дивите птици е непълен и не отговаря изцяло на фактическата обстановка. В тази част на стратегията би трябвало да се направи разлика между „електропреносни“ и „електроразпределителни“ мрежи, тъй като термина „електропреносни“ включва само малка част от надземната електрическа инфраструктура.

Линиите на надземните електропроводи са разделени в три основни категории:

1. **Електропреносни линии** – това са електропроводи с високо напрежение (110 - 400 kV), които служат за магистрални пътища на електроенергията от производителите до преобразователните електрически подстанции;
2. **Електроразпределителни линии** – това са електропроводи със средно напрежение (20 kV), които са с най-голяма дължина и разпределят енергията от преобразователните електрически подстанции към трафопостовите на населените места и индустриалните обекти;
3. **Линии с ниско напрежение (220 V)** – разположени са основно в границите на населените

места и доставят енергията от трафопоста до крайния потребител.

Надземните електропроводи (електропреносни и електроразпределителни) оказват своето неблагоприятно влияние върху птиците причинявайки смърт или тежки наранявания по два основни начина:

1) **токов удар** – най-често се причинява при кацане или излитане на птица от електрически стълб, при което тялото ѝ прави едновременен контакт между проводниците под напрежение и заземени части от стълба. При токов удар птицата най-често загива, а захранването по електропровода се прекъсва;

2) **сблъсък в проводници** – при полет птиците е възможно да се сблъскат с въздушните проводниците, тъй като те са трудно забележими, особено при лоши метеорологични условия с намалена видимост. Друга причина за сблъсъците на птици с надземни електрически проводници е факта, че често вниманието им не е насочено в посока на полета, а надолу към земната повърхност, където оглеждат за храна или потенциална заплаха.

Най-опасните за птиците са електроразпределителните линии със средно напрежение (20 kV), тъй като те са с най-голяма дължина (над 110 хил. км.), а освен това при тях разстоянията между тоководещите елементи и заземените части на стълбовете е по-малко, което е предпоставка за по-чести токови удари, предизвикващи смъртта на птиците, кацнали върху стълбовете. Електропреносните линии (високо напрежение) причиняват смъртност сред дивите птици най-често в резултат на сблъсък с въздушните проводници и значително по-рядко в резултат на токов удар.

Ето защо е по-правилно за означаване на заплахата за целите на стратегията да се използва термина „електропроводи“, без да се уточнява дали те са електропреносни или електроразпределителни. Следното заглавие най-точно отразява характера на заплахата **„Смъртност на птици в резултат на токов удар и сблъсък с въздушни проводници на надземните електропроводи“**

Посочените в описанието на заплахата примери за две загинали червеногуши гъски не отразява адекватно размерите на проблема. Съвременните изследвания от различни държави, включително България, сочат, че надземните електропроводи причиняват висока смъртност сред дивите птици и е един от основните глобални проблеми, водещи до загуба на биологично разнообразие (Markus 1972, Haas 1980, Ledger & Annegarn 1981, Ferrer & Hiraldo 1991, Ferrer et al. 1991, Bayle 1999, Guyonne et al. 1999, 2001, Arhipov 2000, Janss 2000, Kruger & Van Rooyen 2000, Van Rooyen 2000, Adamec, 2004, Karyakin et al. 2005, Karyakin & Barabashin 2005, Mastina 2005, Medzhidov et al. 2005, Pestov 2005, Rubolini et al. 2005, Kariakin & Novikova 2006, Cartron et al. 2006, Lehman et al. 2007, Harness 1998, 2000), Harness et al. 2008), Gerdzhikov and Demerdzhiev (2009), Demerdzhiev et al (2009).

За да илюстрираме размера на проблема за България, ще посочим, че в резултат на Програмата на БДЗП за проследяване на млади царски (кръстати) орли (*Aquila heliaca*) със сателитни предаватели се установи, че между 60 и 80% от младите царски орли загиват от токов удар (БДЗП 2016), като това е една от основните заплахи за вида в страната като цяло (Lazarova et al. 2020). Осъществено от ЕР Юг/EVN и БДЗП обезопасяване на стълбовете на електроразпределителната мрежа около гнездата на царските орли в България доведе до трикратно увеличение на броя на гнездящите двойки само в районите, обитавани от царските орли.

Конфликтът между надземните електропроводи и дивите птици може да се илюстрира и от оценката, че само за района на Бургаските езера в резултат на токов удар и сблъсък с проводниците загиват най-малко 15 хиляди птици всяка година, като пикът на смъртни случаи е по време на есенната миграция на птиците по миграционният път *Via Pontica*. Оценката на броя на смъртните

случай на национално ниво е трудна, заради липсата на национално-представителна мониторингова схема и обективни трудности, свързани с характера на релефа, растителността и наличието на наземни хищници, които се хранят с труповете на загиналите от токов удар и сблъсък с проводниците птици. При всички случаи, броят на загиналите птици се измерва десетки хиляди, а вероятно и стотици хиляди индивиди всяка година.

Проучване на БДЗП в ЮИ България от 2016 потвърждава, че най-честите жертви на токов удар по електроразпределителната мрежа са врановите птици, щъркелите и дневните грабливи птици, съответно 34%, 29% и 22% от всички жертви (БДЗП, 2016). По-високата смъртност на птиците от токов удар и сблъсък с проводниците на електроразпределителната мрежа (20 kV) е причината и по-голяма част от природозащитните усилия да бъдат насочени именно към обезопасяването на този тип надземната електрическа инфраструктура.

26. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Случайни фактори и заплахи - Сблъсък с ветрогенератори

Този тип заплаха не може да се квалифицира като заплаха от случаен характер, защото се проявява редовно и закономерно от предвидим източник. Както сме посочили по-горе, в т. II.10 от становището, предлагаме смъртността на птици, причинена от човешки дейности, които не са свързани с преднамерено убиване на птици, да се категоризират в отделна група - **“Смъртност при видовете вследствие човешки дейности, несвързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване”**. **Предлагаме този тип заплаха да се премести и разгледа в тази група.**

В описанието на този вид заплаха е представено доста повърхностно без въсъщност да се опише мащаба и сериозността на това въздействие. В същото време е споменато действието на Система за ранно предупреждение без да е ясно каква е нейната функция и ефективност. Най-сериозен проблем обаче, е че този вид заплаха е оценен като степен на въздействие “нисък”, което не отговаря на фактическата обстановка. На практика целият проблем е силно подценен представянето му. Има редица подробни изследвания в света, а също и в България за въздействието на ветрогенераторите върху биоразнообразието - специално птиците и прилепите. Най-общо въздействията на ветроенергийните съоръжения се изразяват в:

- **директен сблъсък и смъртност на индивиди** - най-артикулираното и видимо въздействие; както е подчертано и в текста най-уязвими са хищните птици, но не само те; тъй като хищните птици имат дълъг период на съзряване и достигане на репродуктивна възраст, отглеждат малък брой малки и са сравнително по-малобройни от останалите видове птици, а някои са особено редки или застрашени), убиването дори на отделни екземпляри от ветрогенератори може да доведе до значителни въздействия върху стабилността популациите им. Затова степента на въздействие е висока; допълнително въздействието се усилва с въздействието от изграждането на надземна електропроводна мрежа, обслужваща ветроенергийните съоръжения ;
- **безпокойство и прогонване** - птиците които по-успешно избягват ветрогенераторите на практика избягват местата с ветрогенератори, които се определят като безпокойство и прогонващ ефект спрямо съответните птици (характерно за гъските, включително червеногушата гъска). Безпокойството и прогонващият ефект могат да доведат до пасивна загуба на местообитания за тези видове, понякога на огромни територии (местообитанието е физически налично, но на практика недостъпно за птиците поради наличието на ветрогенератори)
- **барьерен ефект** (фрагментация на местообитания и въздушни коридори) - ветроенергийните съоръжения принуждават птиците да ги заобикалят и по този начин губят допълнително енергия, необходима им за оцеляването, което ги прави по-уязвими на други въздействия.

- **загуба на местообитания** - ефективната загуба на местообитания в някои случаи е ограничена по площ, но значителна, поради неспособността за самовъзстановяване на някои местообитания (например Понтосарматски степи); пасивната загуба на местообитания обаче може да бъде мащабна по размерите си.

Тези типове въздействия са релевантни както за сухоземните, така и за морските ветроенергийни съоръжения.

Общоприето е схващането сред експертите, че когато ветроенергийните съоръжения са изградени в райони с концентрация на грабливи птици, около гнездовища на уязвими видове (белоглав, египетски, черен лешояд, царски, скален, малък креслив орел), струпвания на водолюбива птица, миграционни коридори, не са налице ефективни мерки които могат да смекчат значителните въздействия върху популациите на птиците, включително системите за ранно предупреждение. Затова се избират подходи и мерки, включващи предварително внимателно планиране на ветроенергийните съоръжения, така че да се избягват чувствителните за птиците зони. Един от общоприетите стратегически подходи е изготвянето на карти на чувствителността, които да информират стратегическото развитие на сектора и да предпазват от конфликт с опазване на птиците.

Подробно проблемът ветрогенератори - птици е проучен през 2010-2012 г, тъй като страната ни се намира на миграционния път Via Pontica, който е един от двата най-интензивни миграционни пътища за птиците в Европа, а също и поддържа популациите на голям брой силно застрашени видове птици, които едновременно са и с висока чувствителност към ветрогенераторите. Като резултат от тези проучвания е създадена карта на зонирание на България за минимизиране на рисковете за дивите птици, включваща както чувствителните птиците, така и техническия потенциал на за изграждане на ветроенергийни съоръжения, която и сега се поддържа от МОСВ. На интернет страницата на МОСВ е публично налична подробна информация и примери за въздействията на ветрогенераторите върху птиците и за картата на зонирание (http://natura2000.moew.government.bg/PublicDownloads/Auto/OtherDoc/276299/276299_Birds_12_0.pdf), ръководство за изграждане на ветрогенератори с избягване на риска за птиците (http://natura2000.moew.government.bg/PublicDownloads/Auto/OtherDoc/276295/276295_Birds_12_0.pdf) и оценка на приложимостта на системите за ранно предупреждение (http://natura2000.moew.government.bg/PublicDownloads/Auto/OtherDoc/276294/276294_Birds_12_0.pdf). Тези източници на информация е необходимо да се ползват, за да може да се опише коректно и в пълнота този тип заплаха.

Неглижирането на проблема в България и хаотичното развитие на ветроенергийният сектор в периода 2003-2012 г. доведе като резултат една осъдителна присъда за България в Европейския съд за неспазване на европейското законодателство поради изграждане на ветроенергийни съоръжения в важна за птиците територия (решение по дело 14/С-141 - случая "Калиакра"), която все още се наблюдава от Европейската комисия, както и до отворено досие в Бернската конвенция поради изграждане на голям брой ветрогенератори на миграционния път на птиците по северното Черноморие. Системата за ранно предупреждение, упомената в проекта за Стратегия е част от мерките, които България прилага, за да изпълни решението на Европейския съд, но ефективността ѝ все още не е доказана, а и като мярка не е достатъчна за това предназначение, защото поне на теория смекчава въздействието свързано със смъртност на птици, но не и бариерния ефект и прогонването, което ветроенергийни съоръжения причиняват.

Бернската конвенцията досега е издала две препоръки към България с конкретни действия, които изискват конкретни действия на стратегическо и на локално равнище, за премахване на проблема и заплахата за птиците, за да се изпълнят ангажиментите на България към изискванията на Конвенцията. Първата препоръка включваше мораториум за нови ветроенергийни съоръжения във важните местообитания за мигриращите птици (мораториумът изтече в края на 2020 г., а втората препоръка (Препоръка 200/2018) изисква този мораториум да бъде продължен за

следващите 20 години (времето на действие на Стратегията която обсъждаме). Досега обаче не ни е известен официален публичен документ с който мораториумът да бъде продължен и това изискване да е изпълнено. Всички документи по досието на случая “Калиакра” в Бернската конвенция са публични на нейната интернет страница.

Обръщаме специално внимание на тази сериозна заплаха и на предприетите и изисквани действия за нейното премахване, тъй като Зеления пак, като стратегически документ насърчава силно развитието на ВЕИ, особено ветроенергийни съоръжения, което като следствие ще усилва многократно натиска и съответно въздействията от този вид ВЕИ в следващите 10 години. Макар Националният план за възстановяване да не предвижда подпомагането на мащабни ветроенергийни проекти на сушата или в морето, това не е достатъчна гаранция за елиминиране или negliжиране на сериозността на този вид заплаха.

Считаме за особено важно и наложително този вид заплаха да бъде разписана и оценена коректно и с необходимата сериозност, като се отразят и аспектите свързани с присъдата към България и досието в Бернската конвенция и Препоръка 200(2018) на конвенцията, а също така в следващият раздел Стратегията да адресира проблема с по-голяма сериозност.

27. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Случайни фактори и заплахи - Улавяне в рибарски мрежи

Този тип заплаха не може да се квалифицира като заплаха от случаен характер, защото се проявява редовно и закономерно от предвидим източник. Както сме посочили по-горе, в т. II.10 от становището, предлагаме смъртността на птици, причинена от човешки дейности, които не са свързани с преднамерено убиване на птици, да се категоризират в отделна група - **“Смъртност при видовете вследствие човешки дейности, несвързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване”**. **Предлагаме този тип заплаха да се премести и разгледа в тази група.**

Описанието на заплахата е добро, макар да имаме опасения, че в рибарски мрежи ежегодно загиват повече от 50 птици, но няма статистика за този вид заплаха, т.е. проблемът не е достатъчно проучен по отношение на птиците.

28. По отношение на Анализ на факторите и заплахите - Подлежащи на управление фактори и заплахи - пропуснати заплахи, не разгледано по-горе

Въпреки дългия списък на лимитиращи фактори и заплахи за биологичното разнообразие в България, след внимателен анализ, установихме, че някои важни заплахи не са описани, които изброяваме по-долу и предлагаме да бъдат описани в тази част на Стратегията:

Категория “Смъртност при видовете вследствие човешки дейности, несвързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване”. Принципно като пропуск установяваме, че случаите на смъртност на животни от човешки дейност, които не са свързани с прякото им унищожаване, преследване или ползване не са изчерпателно описани в Стратегията, но те могат да са важен фактор за състоянието на популациите на видовете. Като цяло са посочени само три от този тип заплахи, обединени в раздел “Фактори със случаен характер”, който предложихме да се обособят в тази група (виж т. II.25, II.26 и II.27 от становището). В тази група следва да се опишат най-малко и следните заплахи:

- **смъртност от автомобилен и железопътен трафик** - това е известен фактор, причиняващ значителна смъртност на птици, бозайници, влечуги и земноводни, като степента на зависи от комплекс от фактори, които следва да се посочат тук, заедно с конкретни параметри; истина, че няма статистика за мащабите на тази заплаха в България, но има проучвания и тя трябва да се отчете в усилията да се постигнат мисията и визията на Стратегията;
- **смъртност на птици от остъкленни фасади на сгради** - този вид заплаха е сравнително нова

и е свързана с мода архитектурния стил, където сградите се оборудват с огромни прозорци или се остъкляват цели фасади. Налице са множество покъртителни факти от други страни, но и в България все повече зачестяват случаите на мъртви птици вследствие сблъсък с остъклените фасади. По наши сведения това са основно пойни птици (много голям брой видове), но също и водолюбивы птици; важно е тази заплаха да бъде коректно описана и да се адресира в следващата част от стратегията, включително да се проучат нейните мащаби;

- **неселективни препарати за растителна защита** - тази заплаха засегнахме в т. II.20, тъй като препаратите за растителна защита се използват целево за унищожаване на определени видове. Тя обаче е необходимо да се разгледа и като фактор за смъртността и на множество други видове, които не са целево преследвани в случая на употребата на ПРЗ. За влиянието на пестициди върху животни има и конкретни проучвания. В България са правени проучвания за потенциални вредни въздействия на ПРЗ върху червеногушата гъска (<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0013935116303000?via%3Dihub>);

Категория “Неустойчиво ползване на видовете и промени в практиките”. Предлагаме тази категория да се включи в раздела с антропогенните фактори, като в нея се опишат заплахите произтичащи от неустойчивото ползване на биологични видове, които по силата на Закона за лова и опазване на дивеча и Закона за биологичното разнообразие са предмет на законно регулирано ползване. Неустойчивото ползване може да е свързано с свръхексплоатация на вида, с неподходящи методи и средства, които следва да бъдат описани тук. Например лова предизвиква замърсяване с олово при ползването на оловни муниции които попадат в почва, вода и животни и действат като отрова за живите организми. По тази причина има предприети действия и кампании за спиране употребата на оловни муниции при лов.

Категория “Промени в структурата и функциите на екосистемите и неустойчиво ползване, вкл. унищожаване/браконьерство”. Въпреки, че екосистемите са включени в приоритетите и целите на проекта за Стратегията, те не са обект на анализа нито по отношение на състоянието, както посочихме по-горе, така и по отношение на застрашаващите ги фактори. Част от относимите към екосистемите заплахи в раздела “Влошаване на местообитанията” предложихме да се обособят в отделно в тази категория. Предлагаме заплахите за екосистемите от антропогенен характер да бъдат описани в тази категория по типове екосистеми, като се разгледат заплахите по отношение на структурата и функциите на екосистемите и неустойчивото им ползване. Част от заплахите за екосистемите, които произтичат от заплахи за видовете и за местообитанията могат да бъдат описани, като се направи препратка към съответните вече описани заплахи, но е важно да се посочи какво е въздействието им на ниво структура и функции на екосистемите.

29. По отношение на Анализ на пропуските и нуждите от финансиране в сектора - общо

В този раздел направеният анализ е единствено по отношение на екологичната мрежа Натура 2000, затова считаме, че е непълнен. Би следвало да се осъществи пълен анализ по отношение на цялото биоразнообразие и всички дейности, а не само Натура 2000.

30. По отношение на мисия, визия и приоритети

Визията и мисията, залегнали в проекта на Стратегията по амбицията си са еквивалентни на целите, залегнали в стратегията на ЕС за опазване на биологичното разнообразие и необходими за дългосрочното опазване на българската природа. Единствено намираме за неподходяща формулировката в края на мисията “в полза на хората, климата и планетата”. Така формулирана тази част на мисията звучи като превод от английски език, който променя и губи смисъла си. Предлагаме тази част на мисията да бъде преформулирана по следния начин: “за поддържането

живота на планетата, за регулирането на климата и за добруването на хората”, защото това е смисълът на опазването на биоразнообразието.

Много е важно приоритетите и целите които са заложили в стратегията да бъдат също достатъчно амбициозни и фокусирани, а действията - конкретни и измерими, за да постигнем мисията и визията. Цялото ни становище е насочено в посока да подобри стратегията, за да може чрез изпълнението ѝ да се постигнат мисията и визията, така както са заложили.

В Стратегията са формулирани 3 приоритета - един по отношение на биологичното разнообразие като цяло (то включва генетично разнообразие, разнообразие между видовете и между екосистемите) и конкретно генетичните ресурси, един по отношение на екосистемите и един - по отношение на НЕМ. Докато приоритети 2 и 3 са конкретни, считаме, че формулировката на приоритет 1 е прекалено обща и визира основно генетичните ресурси (породи животни, сортове растения описани в аналитичната част) без да отчита в достатъчна степен дивите видове, засегнати подробно в обосновката. Местообитанията са изключени от тази формулировка. Също така, приоритет 1 не включва във формулировката си амбиция за възстановяване, а само “опазване и устойчиво ползване”. Така още с формулирането на първия приоритет се залага риск от непостигане на мисията.

По причините, изтъкнати по-горе, предлагаме следната редакция на Приоритет 1: “Опазване, възстановяване и устойчиво ползване на **биологичните видове, местообитанията и генетичното разнообразие**, както и справедливо и равноправно разпределение на ползите, произтичащи от използването на генетичните ресурси”.

Предлагаме Приоритет 2 да бъде допълнен по следния начин: “Опазване и възстановяване на **структурата и функциите** на екосистемите и съхраняване на **ползите и услугите**, които те предоставят”. Ползите и услугите, предоставяни от екосистемите са основният аргумент за опазването им в съвременното консуматорско общество, но те са изцяло базирани на функциите на екосистемите и са единствено възможни при правилното осъществяване на тези функции. По тази причина е важно да бъдат изрично посочени в приоритета.

По този начин приоритетите 1 и 2 съвкупно ще отговорят напълно на необходимостта от възстановяване и опазване на биологичното разнообразие на ниво екосистеми, видове и вътрешна изменчивост.

Считаме също, че човешкият фактор, особено гражданският сектор и организациите работещи в обществена полза, имащи голям потенциал, и научните познания са изключително важни за постигане на мисията на стратегията. По тази причина предлагаме формулирането на четвърти приоритет, както следва: “Изграждане и поддържане на необходимия капацитет за опазване и възстановяване на биоразнообразието, включващ научните и експертните познания, образованието, подходящата правна рамка ангажирането на заинтересованите страни, особено гражданите, сътрудничеството между институциите и създаване на партньорства”.

31. По отношение на национална цел 1 Постигане на пълно прилагане на Директивата за птиците и Директивата за местообитанията

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Поставената цел е амбициозна и напълно необходима, но наборът от инструменти за постигането ѝ е непълен и не може да осигури постигането на целта. Едно от сериозните предизвикателства към момента е недостатъчна по площ морска акватория, поставено под защита чрез Натура 2000, поне що се отнася до птиците. Необходими са целенасочени проучвания и идентифициране на морски защитени зони за птици. Други важни проблеми, които необходимо да се адресират сериозно чрез Стратегията за изпълнение на тези цел са: адекватният мониторинг на състоянието, заплахите и мерките; прилагането на процедурите по оценка за съвместимост; недостатъчна прозрачност и ангажиране на заинтересованите страни, особено гражданския и научния сектор; липса на

мониторинг и оценка на ефективността на прилаганите мерки; липсата на планове за управление на почти всички защитени зони от Натура 2000. Предлагаме следните допълнения и редакции към набора от инструменти:

А. Да бъдат добавени следните инструменти:

- Определяне и поставяне под защита на морска акватория за опазване на дивите птици на базата на целенасочени проучвания, с което да се допълни мрежата от защитени зони за птици в Черно море;
- Създаване и поддържане на централизирана, публична и пространствено базирана платформа на инвестиционните проекти засягащи защитените зони Натура 2000 (вътре и около тях) с информация за етапа на реализация, въздействията върху Натура 2000 и предприетите мерки, която да е свързана с публичните регистри на процедурите по ОВОС, ЕО и създаден аналогично публичен регистър за процедурите по Оценка за съвместимост (чл. 6.3 и чл.6.4 на Директивата за местообитанията).
- Подобряване ефективността на прилагане на превантивната защита (чл. 6.3 и чл.6.4 на Директивата за местообитанията) чрез: прецизиране и допълване на нормативната база; развитие на капацитет на компетентните органи; целенасочени действия срещу компрометиране на процедурите (нискокачествени оценки, избягване на процедури, корупционни и други лоши практики); сътрудничество между компетентните органи, научните институции и гражданския сектор;
- Развитие на капацитет и по-ефективно ангажиране на гражданския сектор, собствениците и ползвателите на земи в Натура 2000, на местните общности и регионалните институции и власти в практически дейности и прилагане на мерки и практики за целенасочено опазване на видовете и местообитанията в мрежата; Проследяване на състоянието (чрез целенасочен мониторинг) на видовете и местообитанията, обект на опазване в Натура 2000, заплахите за тях и ефективността на приложените в тях природозащитни мерки;
- Допълване на Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие, за създаване на възможност за осъществяване на мониторинг на заплахите за видовете и местообитанията и за ефективността на приложените природозащитни мерки;
- Изграждане и развитие на капацитет у научните институции и гражданските организации за осъществяване на мониторинг на състоянието, заплахите и мерките и насърчаване на партньорството между заинтересованите страни за осъществяване на мониторинга (институции, вкл. научни институции, граждански организации, собственици и ползватели в Натура 2000);
- Изграждане и развитие на капацитет за адекватно и ефективно управление на защитените зони от Натура 2000;
- Инвестиции в научни изследвания и иновации за запълване празнотите в познанията за състоянието на видовете и местообитанията в Натура 2000 и за въздействията върху защитените зони и обектите на опазване в тях от различни въздействия, както и проучвания и иновации, насочени към разработване на подходящи мерки и практики, допринасящи за опазване и възстановяване популациите на видовете и техните местообитания на ниво “защитена зона”;

Б. Съответно в представените инструменти да бъдат направени следните редакции:

- По отношение на Националната приоритетна рамка за Натура 2000”, предлагаме следната формулировка на инструмента (тъй като: рамката ще се актуализира поне веднъж в рамките на периода на действие на Стратегията; рамката съдържа и подпомагане на дейности на собственици и ползватели (ПРСР); видовете може да се нуждаят законова защита на определени местообитания, които са важни за адаптирането им към климатичните промени): “осигуряване **ефективното изпълнение** на мерките, планирани в Рамка за

приоритетни действия (РПД) за Натура 2000 в България и имащи за цел подобряване на природозащитното състояние на видове и местообитания чрез:

- дейности, свързани с управлението на защитени територии и зони от НЕМ
- преки природозащитни дейности;
- практики на ползване, съобразени с нуждите от опазване на видовете и местообитанията и допринасящи за опазването им;
- дейности по мониторинг на природните местообитания, видовете и птиците, предмет на опазване чрез мрежата НАТУРА 2000;
- дейности подпомагащи екологичната и функционалната свързаност на защитените зони от НЕМ (*ако такива дейности не са заложи в РПД, то предлагаме да се изведат като отделен инструмент*);
- дейности по изготвяне и прилагане на национални стратегически документи за биологично разнообразие (вътре и извън НЕМ);
- дейности, насочени към смекчаване установените/очакваните неблагоприятни влияния от климатичните промени, включително поставяне под защита на нови територии, които са необходими за адаптирането на уязвими и застрашени видове към климатичните промени;
- добро управление и регулярно актуализиране на РПД
- адекватно и ефективно управление на защитените територии и зони;
- по-пълно и целесъобразно използване на наличните и привлечени финансови и експертни ресурси;
- актуализация на нормативната уредба в посока по-пълно и ефективно прилагане и по-голяма публичност и ангажиране на заинтересованите страни.

В съответствие с предложените от нас допълнителни инструменти, предлагаме към частта „**Индикаторите, проследяващи изпълнението на целта са:**“ да бъдат добавени следните индикатори:

- Брой нови защитени зони и площ на териториалните морски води, поставена под защита в Натура 2000, с цел опазване на мигриращи и застрашени видове птици;
- Ефективно и прозрачно прилагане на процедурите за превантивна защита:
  - централизирана, публична и пространствено базирана платформа на инвестиционните проекти засягащи защитените зони Натура 2000;
  - брой установени и прекратени лоши практики при вземане на решения в процедурите по оценка за съвместимост;
  - брой реализирани проекти чрез заобикаляне на правоприлагането (чрез разделяне на проекти на части; оценки с лошо качество; нецелесъобразни преценки за липсата на необходимост от оценка);
  - брой решения, одобрени проекти въпреки възражения и жалби, че проектите са с риск да въздействат значително върху видовете и местообитанията, обект на опазване;
  - брой реализирани процедури по оценки за съвместимост с активно ангажиране на гражданския сектор (осъществени консултации, дискусии, широко информирание, отразяване на становища, участие в предварителен и последващ мониторинг и контрол);
- брой официално създадени партньорства за осъществяване на мониторинг;
- брой научни институции и граждански организации с развит капацитет и ангажирани в осъществяването на мониторинг
- брой ефективно усвоени и вложени финансови средства
- брой експерти/брой граждански организации/ брой научни институции/брой представители на заинтересовани страни, ефективно ангажирани в изпълнението на

дейностите за постигане на целта.

32. По отношение на национална цел 2 Осигуряване на опазването, съхраняването и развитието на мрежата от защитени територии и биосферни паркове

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Формулираната цел по отношение мрежата от защитени територии е твърде обща и консервативна, и не е в съответствие с целта в Стратегията на ЕС, поне 30% от територията на защитените зони да бъде поставена под строга защита. Към 2007 г., едва 8% от предложената тогава мрежа от защитени зони за птици в България (сега почти изцяло се припокрива с обявените защитени зони за птици). Нямаме информация какъв е процентът на строго защитените територии (национални паркове, резервати и поддържани резервати) в цялата мрежа Натура 2000, но едва ли цифрата надхвърля 7%. Това означава, че България е изправена пред сериозното предизвикателство значително да разшири мрежата си от строго защитени територии в Натура 2000. Дори да приемем, че под “строга защита” се разбира и останалите категории защитени територии - природни паркове и защитени местности, предизвикателството си остава и се нуждае от подходящ пакет от инструменти и индикатори. Важно е също да отбележим, че биосферните паркове не са единствените територии с международен статут; влажните зони с международно значение също имат международен статут и следва да бъдат отразени в целта.

А. Предлагаме преформулиране на целта, така че да е адекватна на мисията и визията на Стратегията и да съответства на съответната цел от Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие:

“Осигуряване на опазването, съхраняването и развитието на мрежата от защитени територии и територии с международен защитен статут, както и осигуряване на строга защита на *най-малко една трета от територията на защитените зони от Натура 2000*”

Б. Предлагаме да бъдат направени следните допълнения и редакции към пакета от инструменти:

- Текстът “Актуализиране на площите на защитени територии, във връзка с по-точни замервания и промени в режимите на дейности в тях” да се промени на **“Прецизиране на площите на защитени територии, във връзка с по-точни замервания”**, тъй като текстът е двусмислен и отваря възможност за намаляване площта на защитени територии и дори заличаването им.
- Към текста “Определяне на важни за опазване на биологичното разнообразие територии, които още не са включени в мрежата от защитени територии” да се добави **“и поставянето им под защита като нови защитени територии или разширение на съществуващите”**;
- **Нов инструмент:** “Допълване и поставяне под правна защита на мрежата от влажни зони с международно значение с приоритет за карстовите влажни зони”;
- “Прилагане на целенасочени мерки за трайно подобряване състоянието на влажни зони, включени в списъка на на застрашените влажни зони с международно значение на Рамсарската конвенция;
- **Нов инструмент:** “Поставяне под строга защита на всички девствени и вековни гори в България, както и на други силно уязвими и застрашени местообитания и екосистеми, включени в мрежата Натура 2000”;
- **Нов инструмент:** “Осъществяване на мониторинг на състоянието и тенденциите на биоразнообразието, заплахите за него, както и на ефекта на прилаганите режими и управленски мерки, там където са предвидени”;
- **Нов инструмент:** Развитие и поддържане на капацитет за орхана, подходящо управление и научни проучвания за защитените територии;

В съответствие с предложените от нас допълнителни инструменти, предлагаме към частта „Индикаторите, проследяващи изпълнението на целта са:“ да бъдат добавени следните индикатори:

Брой защитени територии и площ на защитените територии в България;

Площ на териториите под строга защита;

Площ на териториите под строга защита в мрежата Natura 2000;

Площ на девствените и вековни гори под строга защита; Процент от девствените и вековни гори в България, които са поставени под строга защита;

Брой на Влажните зони с международно значение и процент от тях, които са поставени под защита;

33. По отношение на национална цел 3 Опазване и подобряване на състоянието на популациите на застрашените видове на територията на Страната, опазване на световно застрашени видове.

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Националната цел 3 е неясно и непълно формулирана. Тя е твърде обща и неангажираща, за да може да се твърди, че е в съответствие със стратегическа цел 1 на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие. Описаните инструменти за постигане на Национална цел 3 са твърде общо формулирани и не обхващат всички заплахи за биологичното разнообразие, подлежащи на контрол, описани в раздел “5. Заплахи и лимитиращи фактори”. Предлагаме тяхното цялостно преразглеждане и по-конкретно формулиране на целите, инструментите и индикаторите, като се следи за връзката между тях и как те кореспондират с противодействието на идентифицираните заплахи при отчитане и на нашите предложения за структурни промени в представянето на заплахите (виж т. II.10 до т. II.28 на становището), както следва:

А. Преформулиране на целта, като се включи възстановяване на популациите на видовете, при това не само застрашените, но и всички видове, като целта да е измерима и достатъчно амбициозна, за да е относима към мисията и визията на стратегията и съответна на цел 1 на Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие. Предлагаме следната формулировка: **“До 2030 г. да не се наблюдава влошаване на тенденциите в опазването и състоянието на местообитанията и видовете и да бъде постигнат благоприятен природозащитен статус или поне положителна тенденция при най-малко 30% от тях, с приоритет върху световно застрашените видове и критично застрашените в България видове.”**

Б. Допълване и по-ясно формулиране на пакета от инструменти, предвиден за постигане на Национална цел 3, като:

Да се прецизират формулировките на следните инструменти:

- “Осъществяване на законна, устойчива и безопасна за човешкото здраве търговия с диви видове” да се промени по следния начин **“Осъществяване на законна, устойчива и безопасна за видовете и за човешкото здраве търговия с диви видове”**
- “Прилагане на действия за активно възстановяване и природозащитно управление. Разработване и прилагане на планове за действие за възстановяване и опазване на популациите на застрашени и уязвими видове” да се променя по следния начин: **“Прилагане на действия за активно възстановяване и природозащитно управление на популациите и местообитанията на застрашени видове.”** и **“Разработване и прилагане на планове за действие за възстановяване и опазване на популациите на застрашени и**

уязвими видове”

- “Оптимизиране на системите за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие” да се допълни по следния начин: **“Оптимизиране, допълване и прилагане на системите за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие”**;

Да се добавят най-малкото следните инструменти, които изпълняват целта:

- Осигуряване на достатъчно по площ и качество местообитания на застрашените видове, които да допринесат за поддържане и възстановяване на популациите им, чрез превантивна защита, прилагане на целенасочени природозащитни мерки за управление и възстановяване и чрез природосъобразни практики и базирани на природата решения;
- Интегриране на дейностите по опазването на застрашените видове и техните местообитания в Програмата за развитие на селските райони и в Програмата за рибарство и аквакултури;
- Измерване на неблагоприятното въздействие на заплахата „безпокойство“ върху състоянието на застрашени видове на популационно ниво и набелязване и изпълнение на мерки за нейното ограничаване чрез разработване и изпълнение на планове за управление, планове за действие и отделни природозащитни проекти;
- Предприемане на спешни локални (краткосрочни) и цялостни национални (дългосрочни) мерки за намаляване на смъртност на застрашени видове птици в резултат на токов удар и сблъсък с въздушни проводници на надземните електропроводи.
- Предприемане на мерки за намаляване на смъртност на застрашени видове птици в резултат на незаконно използване на отрови в природата съгласно Националния план за действие за борба с незаконното използване на отрови в природата (2021-2030 г.).
- Предприемане на мерки за намаляване на смъртност на застрашени видове животни и животни-опрашители в резултат на използване на широкоспектърни неселективни препарати за растителна защита в природата
- Оценка на риска за въздействието на нестероидните противовъзпалителни ветеринарно-медицински продукти върху състоянието на лешоядните птици в България и набелязване и изпълнение на мерки за неговото ограничаване, в съответствие с Резолюция 11.15 на Конвенцията за Мигриращите Видове (CMS) и по-конкретно глава 4 от Ръководството на CMS за превенция риска от отравяне за мигриращите птици.
- Намаляване смъртността на видове причинена от човешки дейности, които не са пряко свързани с тяхното ползване чрез превантивна защита, щадящи и иновативни практики и специфични мерки и решения.
- Намаляване рисковете за видовете от въздействия, произтичащи от възобновяеми енергийни източници и други нововъведени практики за намаляване на въздействията от климатичните промени и адаптиране към тях, чрез превантивна защита, вкл. стратегическо планиране, проучвания и прилагане на подходящи мерки и решения;
- Прилагане на целенасочени и резултатно-ориентирани мерки за изпълнението изискванията на ефективни присъди, постановени от Европейският съд и и на препоръките по отворени досиета в Бернската конвенция и други международни споразумения, изпълнението на ангажиментите по отстраняване на установените нарушения и постигане опазването на засегнатите видове и местообитанията им;
- Подобряване на правоприлагането и особено превантивната защита и контрола, като инструмент за недопускане на предпоставки за нови наказателни процедури поради неспазване на международни договори за опазване на биоразнообразието;
- Създаване на официално партньорство национално ниво между всички заинтересовани страни: държавна администрация, прокуратура, съдебна власт, НПО, медии и граждани за противодействие срещу престъпленията и посегателствата върху видовете от дивата флора и

- фауна и незаконния трафик и изграждане на капацитет у участниците в партньорството;
- Създаване на специализирано държавно звено за борба с престъпленията срещу природата и развитие на капацитет за разследване на национално ниво.
  - Създаване на специализирана лаборатория и на капацитет в отговорните институции (БАБХ) за адекватен качествен и количествен токсикологични анализи.
  - Създаване и поддържане на централизирана база данни на престъпленията срещу природата, включваща сигналите, установените случаи, разрешените и неразрешените случаи (по цялата верига от сигнала до крайния резултат), достъпна за участниците в официалното партньорство за борба с престъпленията срещу природата, като се гарантира и публично достъп до не чувствителната информация;
  - Създаване и поддържане на ДНК паспортизация на редки видове и застрашени видове, които стават обект на незаконна търговия и трафик, която да допринесе за разкриваемостта на престъпленията срещу диви животни, свързани с търговия и трафик.
  - Подобряване и допълване на законодателството (подзаконови нормативни актове), за да създадат ефективни процедури за разкриване на престъпления и координация между институциите);
  - Инвестиции в научни изследвания и иновации за запълване празнотите в познанията за състоянието на видовете и местообитанията им, за характера и степента на въздействие върху тях, както и насочени към разработване на подходящи мерки и решения за опазване и възстановяване популациите на видовете и техните местообитания.
  - Ефективно използване на финансовите и човешките ресурси за постигане на целта.

В. Към частта „**Индикаторите, проследяващи изпълнението на целта са:**“ предлагаме да бъдат добавени следните индикатори:

- Брой видове с възстановено природозащитно състояние, и от тях - брой на световно застрашените и критично застрашените в България видове (по таксони)
- Брой видове с подобро природозащитно състояние, и от тях - брой на световно застрашените и критично застрашените в България видове (по таксони)
- Брой на видовете със запазено стабилно природозащитно състояние, и от тях - брой на световно застрашените и критично застрашените в България видове (по таксони)
- Площ запазени, подобрени и възстановени местообитания за застрашените видове;
- Брой агроекологични мерки в ПРСР, насочени към опазване на застрашени видове.
- Брой на регистрираните случаи на пряко унищожаване, преследване, незаконен лов и търговия със защитени видове.
- Брой предприети мерки срещу нелегалното използване на отрови в природата.
- Брой предприети мерки срещу риска от използване на токсични за лешоядите нестероидни противовоспалителни ветеринарно-медицински продукти.
- Брой успешно разрешени случаи на престъпления срещу видове от дивата флора и фауна и техните местообитания;
- Брой ефективни присъди за престъпления срещу видове от дивата флора и фауна и техните местообитания;
- Изготвена оценка на въздействието на заплахата „безпокойство“ върху състоянието на застрашени видове на популационно ниво и брой предприети мерки за ограничаване на неблагоприятното ѝ въздействие.
- Километри обезопасени електропроводи в отделни критично важни за застрашените видове райони и предприети мерки (нормативни) на национално ниво за дългосрочно предотвратяване на смъртността на птиците от токов удар и сблъсък с проводниците на надземните електропроводи.

- Популационни тенденции на индикаторни видове, които намаляват през последните 10 г.
- Количество енергия, произведена годишно от реализирани ВЕИ проекти, които са изцяло съобразени с опазването на видовете и техните местообитания, и допринасят за опазване на видовете.
- Създаден капацитет за борба с престъпления срещу природата: официално партньорство, специализирано държавно звено, брой обучени кадри, ДНК паспортизация, централизирана база данни на престъпленията;
- Километри пътища със създадени обезопасителни и свързващи съоръжения, които намаляват смъртността на животни и подобряват свързаността на местообитанията;
- Брой видове/площ местообитания, които са запазени благодарение на реализирани алтернативи на инвестиционни проекти, които са имали потенциала да окажат въздействия свързани със загуба/ фрагментация/ влошаване на местообитания /безпокойство /смъртност на индивиди
- Брой видове/площ местообитания, които са запазени благодарение на реализирани алтернативи на инвестиционни проекти за ВЕИ и други инициативи, целящи намаляване на климатичните промени и адаптиране към в тях, които са имали потенциала да окажат въздействия свързани със загуба/ фрагментация/ влошаване на местообитания /безпокойство /смъртност на индивиди;
- Иновативни практики и базирани на природата решения, приложени с успешен резултат за възстановяването, опазването, подобряването на природозащитното състояние на видовете и техните местообитания.

34. По отношение на национална цел 4 Опазване на биологичното разнообразие в Черно море и в крайбрежните морски екосистеми

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част. Предлагаме към инструментите да бъде добавен следните нови инструменти:

- Намаляване смъртността на птици и китоподобни бозайници поради оплитане в риболовни мрежи, залпови замърсявания и съоръжения на инженерната инфраструктура;
- Премахване на практики, които трайно увреждат морските екосистеми и видовете (конкретно дънното тралене);
- Създаване и поддържане на система за мониторинг на състоянието на морското биоразнообразие и привличане на научни и граждански организации за осъществяване на мониторинга;
- Инвестиране в научни проучвания за запълване на празнотите и оценка на състоянието на морското биоразнообразие.

35. По отношение на национална цел 5 Опазване и възстановяване на екосистемите и на екосистемните услуги и услугите и ползите, които те предоставят

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част и да бъде допълнено съобразно дадените от нас препоръки, по-горе в становището. Предлагаме да се прецизира анализа на агроекосистемите, като се разделят високоинтензивните и монокултурни системи (силно повлияни от човека и без способност да се самоподдържат) от екстензивните и в по голяма степен устойчиви екосистеми. На същия принцип е необходимо силно урбанизираните и индустриални територии да се разделят от селищата с висок процент присъствие на биоразнообразие. Важно е, когато говорим за екосистеми, да се придържаме към дефиницията на екосистема като **самоподдържаща се единица в която протичат всички процеси**. В този смисъл нито интензивните земеделски площи, нито силно урбанизираните градски територии отговарят на дефиницията “самоподдържащи се”.

Към момента те са изключително силно повлияни от човека системи, където биоразнообразието е силно ограничено и дори липсва.

Прави впечатление, че както формулирането, така и инструментариума за постигане на тази цел са основно насочени не към опазването и постигането на устойчивост на екосистемите, а към услугите и ползите от тях. Обръщаме внимание, че както посочихме в т. II.30 по-горе в становището, ползите и услугите, предоставяни от екосистемите са изцяло базирани на функциите на екосистемите и са единствено възможни при правилното осъществяване на тези функции. Усилията трябва да бъдат насочени към опазване и възстановяване на структурата и функциите на екосистемите. За разлика от другите цели, тук не се говори за инструментариум, за политики, част от които могат да се разглеждат като мерки. Всички те са твърде общи, неясни и без каквато и да е специфика по отношение на екосистемите. Например текстът “възстановяване на свободно течащи реки” неясен и противоречив, като не е ясно какво ще се възстановява на реки, които са свободно течащи, а също така остава открит въпросът ще се възстановяват речните екосистеми на реки, които в даден участък са преградени и коригирани (не свободно течащи), защото повечето реки в България са коригирани или имат прегради в една или друга част, което автоматично би ги изключило от една такава мярка. Прави впечатление, че се цитира принос към специфична цел от Стратегията на ЕС за опазване на биологичното разнообразие “Възстановяване на сладководните екосистеми и естествените функции на реките”, в същност в представените принципи и политики няма никакъв реален инструмент, който да е в подкрепа на това твърдение.

Във връзка с констатациите по-горе, предлагаме:

А. Преформулиране на целта последния начин: **“Опазване и възстановяване на структурата и функциите на екосистемите, поддържане на тяхната устойчивост и осигуряване на устойчиво и отговорно използване на ползите и услугите, които те предоставят на обществото”.**

Б. Предлагаме към набора основополагащи принципи да се добави принципа **“Усилията са насочени към опазване и възстановяване на структурата и функциите на екосистемите и поддържане на тяхната устойчивост”** и във всички основополагащи принципи (стр. 62) думата “услуги” да бъде заменена с “функции” а самите формулировки прецизирани, за да са ориентирани към екосистемите, а не към ресурсите които хората потребяват.

В. Предлагаме инструментариума за постигане на тази цел да бъде изцяло преработен като инструментите се разделят на “общи” - релевантни за всички типове екосистеми и “специфични” за отделните типове екосистеми; всички инструменти да са ясни и насочени към опазване, възстановяване, поддържане на структурата и функциите на екосистемите и към целенасочено премахване на заплахите за тях.

Общите инструменти би трябвало да включват най-малкото:

- Оценка на състоянието на типовете екосистеми - структура, функции, способност за самовъзстановяване, необходими действия за възстановяване, подобряване и постигане на устойчивост на екосистемите;
- Оценка на нуждите на екосистемите да се адаптират към климатичните промени;
- Създаване на нормативна база, която да регламентира обществените отношения за споделеното ползване, опазване и възстановяване на екосистемите;
- Оценка на нуждите за преминаване на силно повлияните от човека системи (интензивни агросистеми, урбанизирани и индустриални системи) към по-устойчиви форми, доближаващи ги към природните екосистеми и изготвяне на планове за трансформацията им, интегрирани в секторните политики;

Специфичните инструменти трябва да са съобразени със спецификите на отделните типове реки системи и да адресират заплахите за тях, както и да насочват секторните политики към правилно

интегриране и ефективно осъществяване на въпросните мерки.

Г. По отношение на индикаторите констатираме, че има чисто икономически индикатори, които нямат отношение към опазване на екосистемите, а стимулират черпенето на природни ресурси, като например “количество произведена дървесина” и “количество на получените животински продукти”, както и формулировки, които не могат да бъдат индикатори, например “насърчаване собственици на поземлени имоти в горски територии ...”, “поддържане на биологичното и ландшафтното разнообразие ...”. Липсват като цяло индикатори за измерване на ефекта от приложените политики върху структурата и функциите на екосистемите и за измерване на тяхната устойчивост. Липсва например индикаторът “Състояние на обикновените видове птици”, който на международно ниво дава информация за състоянието на екосистемите.

Като цяло считаме, че инструментариума към тази цел и предложените индикатори изцяло трябва да бъдат преработени и предложенията ни не могат в пълнота да бъдат представени в настоящото становище, защото са предмет на дискусии и съгласувани и с други експерти. Затова предлагаме да се осъществят допълнителни консултации и дискусии по тази тема в процеса на отразяване на становищата от сегашната процедура по обществени консултации и допълване на стратегията, където да представяим предложенията си и да ги обсъдим и с други експерти.

36. По отношение на национална цел 6 Устойчиво подобряване на информационното осигуряване в сектор „Биоразнообразие“

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Формулираната цел е неясна. От текста към целта се разбира, че става дума за управление и споделяне на информация за биологичното разнообразие в страната, събирана от прилагане на националната система за мониторинг и от всички дейности насочени към опазване и възстановяване на биологичното разнообразие. Предлагаме целта да се преформулира, така че макар и в по-дълъг текст да бъде ясна, като думата “сектор” се замени с по-подходяща дума.

Към инструментите предлагаме да се направят следните допълнения:

- Нов инструмент: “Създаване на партньорства и официално сътрудничество между институции и организации поддържащи мащабни бази данни за биологичното разнообразие, както и процедури за бърз обмен на данни”;
- Към инструмента “Актуализация, разширяване и надграждане ... свързани с биоразнообразието” да се добави “и осигуряване на средства за подпомагане на институциите и организациите, които ги поддържат”;
- Към текста “Развитие и технологично усъвършенстване на информационните платформи ...” да се добави “и осигуряване на тяхната публичност във формат, лесно достъпен за обществеността”;
- Към текста “Подобряване на достъпа до информационни ресурси ...” да се добави в края “и достъпа до решения, засягащи биоразнообразието”;
- Развитие и поддържане на капацитет у институциите и организациите, поддържащи бази данни за биологичното разнообразие, да управляват данните и да осигуряват тяхното споделяне по подходящ начин

37. По отношение на национална цел 7 Въвеждане на процедури за достъп до генетични ресурси и контрол върху тяхното използване на територията на Страната

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Не разполагаме с експертиза да коментираме тази национална цел на Стратегията, но

препоръчваме в духа на позициите и предложенията ни в настоящото становище, да бъде направен преглед и ако е необходимо - да се допълни инструментариума и индикаторите към тази цел.

38. По отношение на национална цел 8 Повишаване на приноса на селското стопанство за съхраняване и подобряване на биоразнообразието, намаляване употребата на пестициди и увеличаване на делът на земеделската земя, управлявана съгласно принципите на биологичното земеделие; постигане на устойчиво ползване на рибните ресурси

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Като цяло целта и инструментариум към нея е добре структурирана, с малки пропуски.

Отчитайки съдържанието на инструментариума към тази цел, предлагаме във формулировката на целта думите “селското стопанство” да бъдат заменени с “земеделието, горското стопанство и рибарството”.

Обръщаме внимание, че индикаторите на подцел 8.1 липсва индикаторът за състоянието на обикновените видове птици, и считаме, че е важно да бъде добавен.

Към подцел 8.2 предлагаме нов инструмент:

- “поетапно намаляване употребата на химически препарати в земеделието и горското стопанство и замяната им с щадящи биоразнообразието препарати или иновативни решения базирани на природата”.
- “постепенно изваждане от употреба на неселективни токсични препарати за растителна защита, като към 2030 г. тяхната употреба земеделието и горското стопанство е изцяло прекратена и остатъчните количества от тези препарати - унищожени;

В същата подцел и инструментариума към нея предлагаме думата “пестициди” да бъде заменена с “препарати за растителна защита”

Към подцел 8.4 предлагаме да се включи нов инструмент: “Поддържане на 30% храсти от площта на сухи треви местообитания”

39. По отношение на национална цел 9 Максимално ограничаване на въвеждането и натурализирането на чужди видове в природата и контрол на широко разпространените инвазивни чужди видове

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Не разполагаме с експертиза да коментираме тази национална цел на Стратегията, но препоръчваме в духа на позициите и предложенията ни в настоящото становище, да бъде направен преглед и ако е необходимо - да се допълни инструментариума и индикаторите към тази цел.

40. По отношение на национална цел 10 Съхраняване и увеличаване функцията на горите за опазване на биологичното разнообразие и намаляване на тенденциите за изменение на климата чрез увеличаване на площта, качеството и устойчивостта им

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Така формулираната цел е ясна и адекватна за постигане на мисията и визията на Стратегията.

Описаните инструменти за постигане на Национална цел 10 са напълно недостатъчни и неадекватни, за да отразят всички заплахи за биологичното разнообразие на горите, подлежащи на контрол, описани в раздел “5. Заплахи и лимитиращи фактори”. Например въпреки, че деградацията на горите е отразена като заплаха, ролята на горите в борбата с ерозията въобще не

е анализирана, нито пък е предвиден инструмент или индикатор в тази насока.

Предлагаме цялостното преразглеждане на инструментариума за постигане на тази национална цел и формулиране на такива инструменти и индикатори, които да гарантират опазването на горското биоразнообразие, възстановяването на застрашени горски местообитания и видове и осигуряване на устойчиви и многофункционални горски екосистеми, които да помагат в борбата с измененията в климата. Като абсолютен приоритет определяме описаният вече инструмент - определяне на нови и ефективно опазване на горите във фаза на старост (вековни гори).

Анализът на състоянието на горите е непълен и не отразява важни показатели, свързани с горското биоразнообразие като напр. количество и качество на мъртвата дървесина в българските гори. Въпреки увеличаването на площта на българските гори, няма еднозначни доказателства, че и тяхното състояние се подобрява, а по-скоро е обратното. Например в Анализ на състоянието е описано какво се разбира под показателя Увреждане на горите, но не са дадени никакви конкретни цифри за площи на горите и другите земи от горските територии, в които са установени увреждания. Обръщаме внимание, че Конвенцията за биологичното разнообразие има специална Разширена работна програма за биологичното разнообразие на горите (<https://www.cbd.int/forest/>), като през 2009 г. БДЗП подготви и доклад за изпълнението на тази програма в България. Програмата дефинира важни приоритети за опазване на горското биологично разнообразие, които могат да са полезни при разработването на частта на от настоящата стратегия, свързана с горите.

Смятаме, че в стратегията следва да се включат инструменти и индикатори, които да засягат опазването на горското биоразнообразие както следва:

- Разработване и прилагане на добри практики при управлението на горите за запазване и възстановяване на биологичното разнообразие, които да се прилагат не само в границите на ЗТ и ЗЗ от мрежата Натура 2000, но и извън тях;
- Приемане на методология за инвентаризация на горското биоразнообразие, и интегрирането и в процеса на инвентаризация и планиране в българските гори;
- Разработване и прилагане на схеми за горско-екологични плащания и плащания за гори в Натура 2000, които да се финансират от Програмата за развитие на селските райони;
- Подобряване на управлението на горските защитени територии вкл. и увеличаване на площта им до минимум 10% от площта на горите в страната;
- Активно участие и лобиране за приемане на планове за управление на защитени зони от Натура 2000 с преобладаваща горска площ.
- Възможно най-пълно ограничаване на значимите заплахи за горите чрез разработване на мерки за намаляване на фрагментация, борба с разпространение на инвазивни чужди видове, ограничаване на засушаването, пожарите, бури, вредителите.

Увеличеният натиск върху природните екосистеми заради допълнителната нужда от биомаса за производство на енергия може да попречи за постигането на целта за спиране на загубата на биоразнообразие в горите. В стратегията следва да се предвидят ключови инструменти, които да осигурят устойчивото производство и ползване на горска биомаса за енергийни нужди като напр. разработването на различни задължителни критерии за производство и ползване на дървесна биомаса за енергийни нужди, като напр.: забрана за добив на дървесина за производството на енергия от консервационно значими гори, забрана за използването на мъртва дървесина като биомаса, забрана за залесяване върху значителни площи в богати на биоразнообразие райони, забрана за използване на ГМО и др.

Стратегията трябва да се хармонизира и със съществуващи и разработващи се в момента национални документи, засягащи управлението на горите като напр. Програмата от мерки за адаптиране на горите към климатичните промени, Националната стратегия за развитие на горския сектор 2021 - 2030 г. (НСРГС 2021 – 2030 г.) и План за действие до 2030 г

41. По отношение на национална цел 11 Опазване, възстановяване и разширяване на зелената инфраструктура в градските и крайградски територии

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Поради липса на достатъчно време в рамките на тази процедура по обществени консултации не можем да представим подробно предложения свързани с прилагането на тази цел. Принципно предлагаме инструментариума за постигане на тази цел да бъде допълнена с осигуряване на по-строги законови изисквания за градска зелена система и защита на зелените пространства при устройството на урбанизираните територии, чрез промени в съществуващата нормативна база. При устройството на урбанизираните територии да се изисква зелената система да е свързана в мрежа и парковите територии и зелените площи да не падат по определен процент, така че биоразнообразието в градовете да може да бъде опазено.

42. По отношение на национална цел 12 Провеждане на регулярни публични кампании за информиране на обществеността и работа на местно ниво

Считаме, че описанието на състоянието, дадено към тази цел, следва да бъде изнесено в раздела, описващ състоянието на биоразнообразието и аналитичната част.

Посочените данни в част „Анализ на нивото на осведоменост“ не могат да се смятат за показателни за това колко души и до каква степен са запознати с проблемите и състоянието на биоразнообразието в България. Освен количествените показатели, е необходимо да се приложат и качествени, а именно до каква степен изброените форми за информираност са постигнали целта си. Това може да се осъществи с провеждането на мащабни социологическо проучване на територията на цялата страна.

Индикаторите, според които ще се измерва изпълнението на целта, не са гаранция за успеха ѝ. Брой проведени кампании и доброволчески мероприятия не могат да бъдат показател за повишената осведоменост. Популяризирането на добри практики е дейност, а не индикатор. Необходимо е да има ясна стратегия как ще се измери намаляването в потребителското търсене на чувствителни видове.

- Възможностите се за широко социологическо проучване на входа и изхода на периода и/или маркетингови проучвания на пазара, които да изследват този показател, и/или обобщена информация.
- Предлагаме включването на следния текст в раздела с формулираната цел: Подобряване на познаването на чувствителните видове. Създаване и подкрепа на обществена нетърпимост към незаконната търговия с чувствителни видове.
- Изпълнението на тази част от целта би могла да се удостовери с измерване броя на подадените от граждани сигнали за незаконна търговия и/или предлагане на чувствителни видове.

В индикаторите може да се добавят още измерване на:

- Граждани, участвали активно в проведените кампании – минимум 50% увеличение на община.
- Ученици, ангажирани в природозащитни дейности, организирани от общините, училищата

- или НПО – увеличение с 50% на училище на годишна база.
- Повишено участие в национални кампании, организирани от държавни или НПО с поне 50%.
- Участници в демонстрациите на добри практики за опазване/възстановяване на биологично разнообразие – 50% увеличение?

Определянето на увеличението е необходимо да се заложи спрямо статистика за настоящите параметри.

Инструментариумът за постигане на поставената цел би трябвало да се допълни с още дейности и възможности, за да се гарантира по-широкото обхващане на населението, ангажирането на други държавни и обществени институции, без които успехът на Цел 12 ще е непълен или фрагментиран, както и на вече изградения капацитет на НПО-сектора.

В инструментариума за постигане на поставената цел предлагаме да се добавят и:

- Привличане на изградения капацитет и експертиза от НПО-сектора в България за максимизиране на резултатите.
- Привличане и координирани действия с администрацията на областно и общинско ниво за подкрепа и провеждане на кампаниите по възможно най-ефективния начин, съобразно с местните особености.
- Привличане и координирани действия по кампаниите с МОСВ, МОН и МВР.
- Привличане като партньори на двете големи национални медии – БНР и БНТ, с конкретни ангажименти към популяризиране на кампаниите и по възможност и с другите телевизии и радиа с национално покритие.
- Разработване и осъществяване на стратегически партньорства с ключови бизнеси за участие и популяризиране на кампаниите.
- Разработване на подробен План за действие за постигане на целите на Стратегията за всяка отделна формулирана национална цел от текста на Стратегията.
- Привличане и координирани действия с останалите институции и НПО-сектора при изработване на Плана за действие към Стратегията.
- Провеждане на широк кръг консултации със заинтересованите страни и релевантните държавни институции за дефиниране и осигуряване на бюджета за осъществяване на Стратегията на годишна база и възможностите за предоговарянето му на годишна база.

43. По отношение на липсващи национални цели

След като внимателно и детайлно се запознахме с предложението за проект на Стратегия за биологичното разнообразие, установихме, че липсват много важни цели, необходими за постигането на мисията и визията на Стратегията, а именно опазването и възстановяването на влажните зони и осигуряването на биоразнообразието чрез образованието. В духа на изложеното от нас до тук в това становище предлагаме да бъдат добавени в Стратегията следните две национални цели:

А. Опазване и възстановяване на влажните зони и структурата и функциите на водните екосистеми за опазване на биологичното разнообразие, намаляване на тенденциите за изменение на климата

Инструментариума на тази цел следва да отговаря на ангажиментите на страната ни по международните споразумения и основно Рамсарската конвенция, както и на първостепенните нужди за опазване на биологичното разнообразие зависещо от влажните зони.

Най-малкото инструментариума трябва да включва:

- мерките, залегнали в ПУРБ-овете, които касаят опазването на биоразнообразието и природните територии;
- мерките залегнали в Националния план за възстановяване на най-значимите влажни зони в България (виж приложение 1)
- приоритетно изготвяне и прилагане на планове за управление на влажни зони с международно значение
- ограничаване натиска върху влажните зони с цел да се повиши тяхната възможност за адаптиране към климатичните промени
- възстановяване на естествените структура и функции на речните екосистеми;
- възстановяване на пресушени и силно нарушени влажни зони, включително създадени от човека екстензивни рибовъдни стопанства;
- подобряване на състоянието, възстановяване и интегрирано опазване на черноморските крайбрежни влажни зони и река Дунав и намаляване натиска от разположените в съседство урбанизирани и индустриални зони

Б. Изграждане на дългосрочен капацитет и подкрепа за опазване на биологичното разнообразие чрез образование за биоразнообразието на всички нива

Инструментариума на тази цел следва да съдържа поне следните инструменти:

- въвеждане на опазването на биологичното разнообразие (всичките му компоненти) в програмата на средното образование;
- интегриране на курс по биоразнообразие и опазването му във всички ВУЗ, като курсът включва базови познания и специфични познания, съответстващи на профила на обучение;
- въвеждане на избираема извънкласна дейност, свързана с биологичното разнообразие;
- създаване на експертни кадри за целите на мониторинга на състоянието на биоразнообразието
- въвеждане на система от професионални квалификационни курсове за биоразнообразието, предназначени за специалисти в други области

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Новата стратегия има амбициозна мисия и визия, съответстваща на амбициите на международно ниво и залага на принципи като екосистемния подход, предпазливостта и намаляване на натиска от други дейности върху биоразнообразието.

Въпреки наличието на тези положителни и важни елементи, считаме, че **предложената на обществено обсъждане Стратегия за опазване на биологичното разнообразие, като цяло е концептуално погрешна и се характеризира с съществени пропуски, което води до нейната неадекватност спрямо реалната ситуация и неспособността чрез заложените в нея стратегически приоритети, цели и мерки да се постигне реално опазване на биоразнообразието у нас.**

В заключение считаме, че проектът на Стратегия за опазване на биологичното разнообразие в

Българско дружество
за защита на птиците

сегашния си вид не трябва да бъде одобрена, а трябва да бъде преработена и допълнена, като се отразят нашите предложения и други предложения, които ще допринесат за подобряване на стратегията, така че да може да бъде изпълнена заложената в нея мисия.

Затова предлагаме да се осъществят допълнителни консултации и дискусии тема в процеса на отразяване на становищата от сегашната процедура по обществени консултации и допълване на стратегията, където да бъдат представени и обсъдени предложенията и преработената стратегия. Важно е този процес да се осъществи в най-кратки срокове.

Изразяваме принципната си готовност да участваме в процеса на преработване на стратегията.

Запазваме правото си да допълним или променя становището си при наличието на нова информация.

Изготвено от експертен екип на БДЗП:

Ирина Матеева
Светослав Спасов
Димитър Градинаров
Герасим Герасимов
Д-р Петър Янков
Д-р Николай Петков
Милена Иванова
Ваня Рътарова-Георгиева

С уважение:

ВАНЯ РЪТАРОВА-ГЕОРГИЕВА

Изпълнителен директор

БДЗП

Приложение 1

Преглед на националните стратегически документи, които би следвало да се вземат в предвид при изготвяне на Националната стратегия за опазване на биологично разнообразие

1. Опазване на биологичното разнообразие в България. Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (2005)

Първата и единствена досега Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие у нас е одобрена и публикувана през 2005 г., само 3 години след подписването на Конвенцията по биологично разнообразие. Тази стратегия е разработена с участието на широк кръг специалисти в сферата на биоразнообразието от научни институти, университети и граждански организации, включително БДЗП, и на базата на подробни анализи на състоянието на биоразнообразието и причинно-следствените връзки, определящи това състояние към тогавашния период. Тези анализи включват видово разнообразие на флората, фауната и микотата; ендемизъм, редки видове, изчезнали видове, разнообразие на ниво ландшафт. Анализът също включва правната рамка, компетентните органи (институции) и заинтересованите страни, като отделя специално внимание на природозащитните (екологични) граждански организации и на БАН и капацитетът им да участват в разработването и изпълнението на стратегията. Стратегията представя основните идентифицирани заплахи пред биологичното разнообразие в началото на 90те години на ХХ век, които включват: загуба и разрушаване на местообитания; интензификация на селското стопанство; промяна собствеността на земята; заплахи за водните екосистеми (пресушаване на влажни зони; промени в хидрологията на течащите води, прилежащите местообитания и процесите в тях; антропогенно замърсяване; евтрофикация; незаконно дънно тралене в Черно море) и за сухоземните екосистеми (изсичане на малкото останали естествени равнинни гори; проблеми, свързани със земеползването на земеделските земи: разораване на ливади, включително на пустеещи в миналото земи; прекомерна паша във високопланинските ливади и в ливадите и пасищата на предпланините; разширяване на монокултурното земеделие и химизацията и интензификацията на селското стопанство, особено интензивното използване на торове и пестициди; загуба на генетично разнообразие сред земеделските култури, овощните дървета, диворастящите и примитивни родственици на културните растения, и сред домашните породи животни; ерозия на почвите и заблацияване и напоено затлачване на езерата, влажните зони и реките; лошо планирани строителни и благоустройствени проекти, включително туристически обекти и курорти, магистрали и други пътнотранспортни строеви, язовири, мини и кариери, както и урбанизацията като цяло; генетична изолация в резултат на разпокъсване и фрагментиране на хабитатите); борба с хищниците и използване на отрови; прекомерна експлоатация на лекарствени растения; рибни ресурси; браконьерство; инвазивни и интродуцирани видове; замърсяване на околната среда (на въздуха, водите и почвите, вкл. и от земеделието); глобални промени, включващи промените в климата, както и липса на познания и ефективна управленска политика.

Стратегията си поставя ясни приоритети и цели в следните сфери: укрепване на научната основа на природозащитната дейност (оборудване, събиране на допълнително информация; по-добър достъп до научна информация; споделяне на информация); подкрепа на законодателни инициативи; разширяване и укрепване на мрежата от защитени територии (формирание на работна група, анализ на съществуващите защитени територии; регионални срещи с обществеността; очертаване на научно-изследователските потребности); екологично образование и кооперирани консултантски услуги (разработване на национална стратегия за екологична просвета и образование, създаване на консултативна група от учени, специалисти; разработване на квалификационни програми за обучение на учители; подпомагане на възможностите за взаимодействие и сътрудничество между български и чуждестранни специалисти); разработване

и насърчаване на политика за развитие на екотуризъм; насърчаване опазването на Черно море (определяне на биологично важните зони; комплексно планиране с цел благоустройство и опазване на крайбрежната зона; увеличение на инвестициите за проекти за възстановяване и смекчаване на последствията от замърсяването; по-строго налагане на нормативните разпоредби и забрани, засягащи замърсяването, дънното тралене и прекомерното използване на рибните ресурси; съдействие за прилагането на Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване; увеличаване на международните инвестиции за опазване на Черно море; съвместна научно-изследователска дейност); насърчаване опазването на биологичното разнообразие на Балканите (регионална конференция; учредяване на съвети за предоставяне на консултации; съставяне на общобалкански Червени книги; планиране на опазването на ландшафта в граничните райони).

Анализ на постигнатото с тази стратегия:

На практика тази стратегия действа в страната ни близо 30 години. Въпреки дългия си период на действие, не всички цели поставени в стратегията са постигнати, а междувреме са възникнали нови обстоятелства, които са налагали спешни действия, но не са били отразени в стратегията. Те частично са обхванати от Националния план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010 г. (виж по-долу).

Най-големите постижения на настоящата Стратегия за опазване на биологичното разнообразие са:

- **Поставянето на солидна правна и административно-управленска рамка за опазване на биологичното разнообразие:** създадена е Националната служба за защита на природата, която би трябвало да разполага с необходимия капацитет и ресурс да организира и координира опазването на биоразнообразието в България; създаването на законодателство от съвременен тип, което да регламентира и гарантира конституционното ни право на запазена природа – опазено биоразнообразие: Закона за защитените територии, Закона за биологичното разнообразие, Закона за лечебните растения, Закона за околната среда.
- **Запазване и развитие на системата от защитени територии,** особено националните паркове, и създаване на Национална екологична мрежа, включваща както защитените територии, така и екологичната мрежа Натура 2000.
- **Подобряване на научните познания за биологичното разнообразие у нас, включително на екосистемно ниво**
- **Разработване и одобряване на Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие**
- **Подобряване в опазването на някои силно застрашени видове от фауната и флората;**
- **Засилване на инвестициите в природозащита и активизиране на гражданския сектор в действителното опазване на биоразнообразието.** Наш анализ на инвестициите и дейностите за опазване на биоразнообразие през периода **2013-2018 г.** (според публично достъпната информация) показва, че са осъществени общо **72 проекти**, изцяло или частично свързани с опазване на застрашените видове птици и техните местообитания, както вътре, така и извън европейската екологична мрежа Натура 2000. На база публичната информация за осигуреното финансиране за целево изпълнение на природозащитни мерки в този период са осигурени **85 982 119 Евро**. **68% от това финансиране е осигурено от фондовете на Европейската Комисия - основно „LIFE+“ и в по-малка степен ОПОС.** Бенефициентите по проектите (основно природозащитни граждански организации и техни партньори, вкл. бизнес) са осигурили общо **22% от финансирането** им, изцяло в рамките на програма „LIFE+“ и по други проекти, като са привлекли и външно финансиране от други източници, което осъставлява 5% от общо осигурените средства. Държавното финансиране на мерките

е 5% от общото финансиране на опазването на птиците и техните местообитания за периода 2013 – 2018 г. **Общо 40 организации или институции са основни координиращи бенефициенти на проектите:** 19 институции – структури на МОСВ и МЗХГ, 5 общини, 11 неправителствени природозащитни организации, сред които 4 от други страни, една научна институция (ИБЕИ-БАН) и 4 фирми (представители на бизнеса). Общо 64 асоциирани бенефициенти са работили по тези проекти, сред които международни природозащитни организации и институции, а също и представители на бизнеса. Някои от участниците изпълняват поректи и като координиращи и като асоциирани бенефициенти. Най-активно въввлечени в изпълнението на проекти са Българско дружество за защита на птиците (в 12 проекта като координиращ бенефициент и в 12 проекта като асоцииран бенефициент), СНЦ Зелени Балкани (в 6 проекта като координиращ бенефициент и в 5 проекта като асоцииран бенефициент). Дирекциите на националните и природните паркове са най-активни сред институциите в прилагане на мерки за опазване на птиците чрез проектно финансиране. Те са координиращ бенефициент по 11 от проектите и асоцииран бенефициент по един от проектите. **Осъществените по проектите мерки в периода 2013 – 2018 г. засягат общо 182 вида птици, обект на опазване в общо 82 защитени зони за птици от Натура 2000 и в районите около тези защитени зони.**

- **По отношение на видовете птици, може да се каже, че е подобро природозащитното състояние** на такива силно застрашени видове като царският орел, както и на силно уязвими видове като колониално гнездящите видове саблеклюн, гривеста и речна рибарка, белоглав лешояд.

Въпреки тези големи успехи за българската природозащита, неуспехите и слабите места в прилагането на стратегията също са ясно видими:

- **Нито една заплахата за биологичното разнообразие, от тези, които са идентифицирани към 1995 г. не е премахната или поне редуцирана/контролирана** до степен, в която не води до загуба на биологичното разнообразие; в същото време **са налице нови типове заплахы, които започнаха да действат през последните 15 години**, като например добивна енергия от ВЕИ (вятър, мВЕЦ) и др. и чието влияние ще се засилва през следващите 15 години. Част от новите заплахы се насърчават като дейности в следствие на стратегически насоки в развитието на отделни сектори.
- **Въпреки, че са постигнати успехи в опазването на отделни застрашени видове, общата тенденция показва, че намаляването и загубата на биологично разнообразие продължават.** Един от ясните примери за това е негативното тенденция (намаляването) в числеността на обикновените видове птици.
- **Подходът, залегнал в настоящата стратегия, за развитие на мрежата от защитени територии не е приложен.** Въпреки големия успех на запазване на границите на националните паркове в процеса на реституция на земята, развитието на мрежата продължи да се случва „на парче“, като с ново обявените природни паркове и защитени територии към днешна дата мрежата от защитени територии в България обхваща едва 4,5%. Важно е да се отбележи, че с изграждането на екологичната мрежа Натура 2000 през 2007 г., процесът на обявяване на нови защитени територии бе на практика стопиран и много малко територии получиха по-строгата защита, изисквана от ЗЗТ. По-мощно развитие претърпя мрежата от влажни зони с международно значение, която сега включва 11 Рамсарски обекти (прямо 2 през 1995 г.). Макар с изграждането на Натура 2000 в България, около 34% от територията на страната попадна под защитата на мрежата и изискванията

на чл.31 на ЗБР, този процес се проточи повече от 15 години, като мрежата за птиците бе изцяло завършена в сухоземната част през 2018 г., вместо през 2007 г., каквито бяха изискванията, а процесът по обявяване и комплектуване на мрежата за видовете и хабитатите към 2021 г. все още не е завършил. Трябва да се подчертае, че мрежата Natura 2000 не предполага строга защита на видовете и местообитанията, а прилагането на съгласувателни процедури по оценка и поощрения за прилагане на подходящи природозащитни мерки. Този инструмент не е достатъчен там, където биоразнообразието се нуждае от по-строга защита. Друг важен аспект е и липсата на планове за управление и адекватна охрана и опазване на повечето от по-малките или по-ниски категории защитени територии, които са и по-уязвими към човешките дейности, както и на почти всички защитени зони от Natura 2000. Равносметката е, че системата от защитени територии към 2021 г. не осигурява нужната защита на биоразнообразието като обхват, като режими и като предприети действия и осигурен ресурс, за да се осигури спиране на загубата на биологично разнообразие и възстановяването му, каквито са съвременните потребности.

- **Унищожаването деградацията на местообитания върви с много по-бързи темпове, отколкото реалните усилия за развитие и адекватно опазване на мрежата от защитени територии, включително защитени зони.** Като пример може да се посочи, че значителни по площ местообитания бяха разрушени по черноморското крайбрежие само за 2-3 години с отварянето на пазара на земята за чужди инвестиции. Друг пример е унищожаването на местообитания (основно тревни) чрез стимулите на общата селскостопанска политика за период от 10 години. На практиката, неизпълнението на стратегията в частта за защитените територии и изключително голямото забавяне в законовото регламентиране на мрежата Natura 2000, доведоха до непоправими загуби и нуждата от много големи инвестиции за възстановяване на биоразнообразието в следващите години. Трябва да се подчертае, че **начинът на прилагане на закона, в частност процедурите по ОВОС, ЕО, Оценка за съвместимост, спомогна на този процес на загуба на местообитания.** Пропуските и лошите практики в прилагането на нормативната база бяха отчетени като нов тип заплаха и включени в Националния план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010 г. (виж по-долу). През 2016 г. решението на Европейският съд по случая „Калиакра“, също недвусмислено посочи пропуските в прилагането на природозащитните закони у нас.
- **Целите за екологично образование и кооперирани консултантски услуги също не са постигнати,** поне по отношение на разработването на национална стратегия за екологичното образование и създаването на консултантски групи. В останалите аспекти има проявена инициатива от граждански организации, включително БДЗП, и други институции, осъществяващи природозащитни проекти, които целенасочено са работили в посока екологично образование и са показали, че резултатите са добри и необходими, но все пак единна и последователна политика в това отношение няма.
- **По отношение на научната основа докато може определено да се посочи, че са натрупани много нови знания за видовете, местообитанията и екосистемите, и че тези знания се разпространяват, то аспектите свързани с достъпа до научната информация и осигуряването на адекватно оборудване не е ясно до колко са постигнати.** БДЗП поддържа и споделя публично мащабна база данни с информация за птиците и други групи животни и растения (SmartBirds Pro), макар не цялата информация в нея да е свободно достъпна в публичното пространство. Информационните бази данни обаче на ИАОС, МОСВ и БАН не са

непосредствено публично достъпни и все още има случаи, в които научната информация, събирана от БАН не е публично достъпна дори при поискване.

- **Разработването и прилагането на политика за развитие на екологичния туризъм, макар и много много позитивна като идея, не успя да получи нужното развитие и мащаби в рамките на прилагането на настоящата стратегия.** И до днешна дата масовият туризъм е основно направление на развитието в туризма, като немалко щети са нанесени през последните 30 години върху биологичното разнообразие именно заради развитието на масовия туризъм или по-скоро заради хаотичното му и неустойчиво развитие.
- **Опазването на биоразнообразието на Черно море е насочено в по-голяма степен към изпълнение на международните усилия и мерки, отколкото с конкретните цели, поставени с настоящата стратегия.** В тази област, целите, които определено не бяха постигнати са комплексно планиране с цел опазване на биоразнообразието в крайбрежната зона. И сега крайбрежната зона на Черно море се очертава като една от най-засегнатите от човешките дейности райони и с най-голям натиск върху биологичното разнообразие.
- **Целта, свързана с по-координирано сътрудничество в опазване на биоразнообразието на Балканите също не е постигната** и нито една от заложените цели – изпълнена.
- **Като цяло за 30-годишния период на действие на стратегията не е имало моменти в които държавата да е осигурила достатъчен финансов и човешки ресурс за осъществяване на заложените приоритети и не е подпомогнала в достатъчна степен тези, които на практика са прилагали мерките по стратегията.** Преглеждайки постигнатите резултати, може да се обобщи, че движеща сила за действителното опазване на биологичното разнообразие в този период са гражданските организации, управленските структури на защитените територии и екипи от мотивирани експерти от БАН и компетентните органи, както и насоките и инвестициите от страна на Европейския съюз. Превантивната законова защита на биоразнообразието в този период, прилагана изцяло от компетентните органи, изглежда е най-слабо ефективна.

Може да се обобщи, че възможностите, които първата стратегия е очертала за приоритетни мерки за опазване на биологичното разнообразие в България, не са докрай реализирани, а държавата не е осигурила пропорционално на отговорността си необходимите ресурси за реализирането ѝ. Постигнатите резултати и успехи са благодарение на съвместни усилия на институциите, гражданския сектор, БАН и други заинтересовани страни, което показва, че сътрудничеството и подпомагането на тези усилия е обосновано и необходимо.

II. Национален план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010

Стратегически документ, разработен основно, за да актуализира действията по отношение на опазване на биологичното разнообразие в период на присъединяване към Европейския съюз. Планът включва обоз на природозащитния статус на биологичното разнообразие по таксономични групи, като включва за пръв път и по-подробен обзор на типовете природни местообитания. Планът разглежда 11 големи категории заплахи за биологичното разнообразие и проблеми: деградация, фрагментация и загуба на местообитания, предизвикана от човека, включително и изрично заплахите за влажните зони като пресушаване и разрушаване на влажни зони, добив на инертни материали, строителство на ВЕЦ, изграждане на ветрогенератори, загуба на местообитания в следствие земеделие, развитие на икономиката и инфраструктурата, застрояването (особено по Черноморското крайбрежие; масовият туризъм), незаконните дейности като незаконен дърводобив, умишлени пожари; пряко унищожаване и експлоатация, включващо прякото

унищожаване на животни и растения, основно вследствие прекомерната им експлоатация, но също и преднамереното им унищожаване (напр. в селското стопанство, браконьерство); генетична ерозия и внасяне на неместни видове; замърсяване на околната среда (с фокус върху замърсяването на водите и замърсяването с битови отпадъци); глобалното изменение на климата; природна уязвимост на видове и местообитания; недостатъчно ефективно прилагане на екологичното законодателство; проблеми при прилагане на превантивни инструменти с цел опазване на биологичното разнообразие; пропуски в научните познания и остаряла база за научни изследвания; проблеми при информиране и привличане на обществеността за опазване на биологичното разнообразие и екологично образование; както и ограничения при финансиране на дейностите по опазване на биологичното разнообразие.

Приоритетите, поставени с националния план за периода 2005-2010 г. са следните: набиране на информация, създаване и използване на фундаментални мерки, подходи и системи за опазване, съхраняване, поддържане и устойчиво управление на биологичното разнообразие и природните ресурси (чрез изграждане на мрежата НАТУРА 2000 в България; прилагане на агроекологичната мярка и реформа в горския сектор); Опазване на биологичното разнообразие чрез дългосрочно наблюдение и оценка на тенденциите на изменение за взимане на превантивни мерки (чрез разработване и поддържане на национална система за мониторинг на биологичното разнообразие и разработване на индикаторите ѝ; разработване на индикатори за оценка на интегрирането на принципите на опазването и устойчивото използване на биоразнообразието в секторните политики на страната; мониторинг на управлението на защитените територии и мониторинг на влажните зони); развиване и обогатяване на механизмите, инструментите и мерките за управление на биологичното разнообразие (чрез обезпечаване на финансов ресурс; разработване и прилагане на превантивни мерки за опазване на биологичното разнообразие, както и на компенсаторни и стимулиращи механизми; увеличаване правата и отговорностите на НПО, бизнеса, местните власти и браншовите организации, работещи в сектор БР; интегриране на политиките и дейностите по опазване на БР в различните икономически сектори; подкрепа на местните и регионални (вкл. трансгранични) инициативи); повишаване на информираността на общественото и ангажирането му в процеса на вземане на решение (чрез промяна в законодателството за по-голямо демократизиране на процедурите и отваряне на администрацията към отделния човек и икономическите субекти; създаване на система от регулярни публични кампании за работа с местното население, общественото и обществените нагласи и очаквания); създаване на добра информационна и научна основа за ефективно управление на биологичното разнообразие (чрез създаване на научни основи за управление на природния ресурс във връзка с прилагането на директиви и конвенции свързани с опазването на биологичното разнообразие по които България е страна; създаване на научно приложни системи, методи и практики за прилагането на екосистемния подход; извършване на задълбочени проучвания и създаване, обогатяване и поддържане на бази данни за биоразнообразието на видово, екосистемно, генетично и ландшафтно ниво; поддържане и използване на достъпна и добре структурирана Национална база данни за биологичното разнообразие); и усъвършенстване, укрепване и оптимизиране на нормативната база и капацитета на прилаганите институции (чрез приемане на пакет от законодателни промени; създаване на система за обучение на персонала и осигуряване на нейното функциониране; подобряване включването на темата опазване на биологичното разнообразие в България във висшето и средно образование).

Стратегическата цел на плана е „**Опазване, възстановяване и устойчиво управление на биологичното разнообразие в страната за създаване на оптимални условия, среда и перспективи за живот на хората**“ и включва следните оперативни цели: Опазване и възстановяване на видове, хабитати, екосистеми и ландшафти. Опазване на генетичното разнообразие и биологична сигурност (оценка на заплахите и проучване на механизми за ограничаване/премахване на тяхното отрицателно въздействие; Развиване, укрепване и устойчиво управление на Националната

екологична мрежа (НЕМ); подпомагане на програмите за ex situ опазване на биологичното разнообразие; мониторинг на видове, хабитати, екосистеми и ландшафти на основата на стандартни за ЕС индикатори и методики; подобряване на информираността и повишаване активността на обществото; създаване на условия за по-ефективно обучение и образование; идентифициране на чуждите инвазивни видове и определяне на мерки за ограничаване на тяхното въздействие; Финализиране на транспонирането на европейското законодателство по отношение на работа с генетично модифицирани организми (ГМО); Осигуряване достъп на обществеността до информация за използването на ГМО и биологична сигурност); максимално интегриране на проблемите на биологичното разнообразие в националното екологично и секторно законодателство и националните политики и програми (интегриране на проблемите на биологичното разнообразие при разработването и прилагането на природозащитното законодателство; ревизия на основните и ресурсните закони в областта на биологичното разнообразие; интегриране на проблемите на опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие в политиката на регионалното развитие и планиране; нормативно дефиниране на участието на браншовите организации при поделянето на правата и отговорностите си с държавата по проблемите на опазването и устойчивото ползване на биологичните ресурси; въвеждане и оптимизиране на компенсаторните и разплащателни механизми с цел насърчаване на икономическите субекти и НПО за устойчиво управление и използване на биологичните ресурси; осигуряване на научна основа при определяне на политика, вземане на решения за опазване и управление на природните ресурси); устойчиво използване на биологичните ресурси чрез интегриране на проблемите на биологичното разнообразие в селскостопанския сектор (добри земеделски практики, биологично земеделие, повишаване на информираността на заетите в селскостопанския сектор), чрез устойчиво управление на горите (Прилагане на Директивата за птиците и Директивата за хабитатите в горската политика и горско-стопанското законодателство; прилагане на приоритетни мерки за опазване на биологичното разнообразие на старите гори и горите с естествен произход; намаляване на обема и засегнатата площ от незаконна и нерегламентирана сеч; прилагане на съвременни лесовъдски и лесоустройствени практики; баланс между обществените интереси за ползване на горите, включително по отношение на лова и другите недървесни биологични ресурси и опазването на биологичното разнообразие; мониторинг на биологичното разнообразие в горите) и чрез опазване и устойчиво използване на рибните ресурси (въвеждане и използване на структурните фондове в областта на риболова и рибовъдството за инвестиции в развитието на екологосъобразни управленски практики; осигуряване на благоприятен консервационен статут на морски хабитати и видове, които не са обект на стопанска експлоатация; ограничаване на количеството и състава на съпътстващите улова видове и предотвратяване на увреждането на бентоса; оценка и ограничаване на вредното въздействието на аквакултурите и риболова върху околната среда и биологичното разнообразие; повишаване на информираността и стимулиране на участието на заинтересованите страни; мониторинг на състоянието на рибните запаси; Изграждане и поддържане на контролна ДНК банка и база данни за есетрови риби; Мерки за контрол и периодичен мониторинг върху изграждането и ефективната експлоатация на рибни проходи към водно електрически съоръжения; оценка за състоянието на запаса от Черноморски калкан и изграждане на ферма за изкуственото му размножаване); и оптимизиране на политиката на България по отношение на международна търговия с биологични ресурси (чрез идентифициране на противоречията и проблемите в националното законодателство;) и развитие на устойчив туризъм (чрез развитие на форми на туризъм, които щадят биологичното разнообразие; създаване на условия за управление на защитените територии в условия на развиващ се туризъм; запазване на висок рекреационен капацитет на екосистемите и ландшафта; мониторинг на въздействието на отделните форми на туризъм върху биологичното разнообразие).

Анализ на постигнатото с този план:

Националният план за опазване на биологичното разнообразие, актуализира и дава допълнителни

насоки в прилагането на тогава действащата стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Самият план си поставя амбициозни цели и приоритети, които не са постигнати в зададените рамки на действие на плана (2005-2010 г.), а някои от тях не са напълно достигнати и към 2021 г.

Осезаемите постижения на плана са:

- Изграждането на екологичната мрежа Натура 2000 в България, макар и незавършено към 2021 г.
- Въвеждане и прилагане на агроекологични мерки и Мярка Натура 2000
- Разработване на националната система за мониторинг на биологичното разнообразие и индикаторите към нея.
- Транспонирането на законодателството на ЕС в националното законодателство;
- Създаването на стратегически документи, целящи опазване на биоразнообразието (планове за действие за видове) и такива, интегриращи опазване на биоразнообразието в себе си (Планове за управление на речните басейни; някои лесоустройствени планове)
- Напредък в опазването на видове и на защитени територии, за които има създадени планове за действие или управление.
- Активно участие на гражданския и научния сектор в опазване на биоразнообразието (виж по-горе анализът на стратегията).

Инициативи и действия се предприети по почти всички заложи цели и мерки от плана, но при някои от тях действия почти няма, и дори са налице противоположни действия:

- Вместо „промяна в законодателството за по-голямо демократизиране на процедурите и отваряне на администрацията към отделния човек и икономическите субекти“ през последните 5 години промените в законодателството (особено що се касае превантивната защита, процедурите по ОВОС и достъпа до правосъдие) бяха насочени към ограничаване на правата на гражданите и създаване на административни бариери за участието им в процесите на вземане на решения и достъпа до правосъдие.
- Осезаем напредък липсва по отношение на оценката на заплахите и проучване на механизмите за ограничаването им; такива оценки са правени само за отделните видове животни и растения, за които са разработени планове за действие за опазването им, както и за някои защитени територии и защитени зони от Натура 2000, за които са разработени планова за управление.
- 11 години след присъединяването ни към ЕС, все още няма ефективна система за управление и опазване на защитените зони
- Няма напредък и по отношение на създаване на условия за по-ефективно обучение и образование за опазване на биологичното разнообразие; в последното десетилетие са осъществени множество проекти подпомагащи по-ефективното обучение за опазване на биоразнообразието, но все още не е налице такава систематизирана и действаща държавна политика.
- Не е постигнато успешно интегриране на изискванията за опазване на биологичното разнообразие в секторните политики; там където този процес е започнал да се случва, върви бавно и с преодоляване на множество трудности; сравнително най-добър напредък се наблюдава в горския сектор, където са интегрирани редица инициативи като запазване на горите във фаза на старост, както и нов тип на лесоустройство, отчитащо нуждите от опазване на биологичното разнообразие; въпреки, че в земеделската политика са интегриране агроекологични мерки и мярка Натура 2000, въздействието на сектора върху биоразнообразието е толкова мащабно, че досега постигнатите резултати са

незадоволителни и е нужно по-радикална реформа в земеделската политика. По отношение на земеделието, също се насърчават дейности, несъобразени с биологичното разнообразие, като например премахването на храсти от тревни местообитания.

Като цяло и при изпълнение на Националния план за опазване на биоразнообразието, както и при стратегията, заложените цели и мерки се постигат с много по-бавни темпове отколкото се случват въздействията върху биологичното разнообразие, а мащабите на приложените мерки са по-малки, отколкото мащабите на въздействията в същия период. Много положителна страна на плана е извеждането на преден план на недостатъците и пропуските в прилагането на законодателството по превантивна защита на биоразнообразието, но за 15-годишния период няма значителни подобрения в ефективността на прилагане на процедурите. На практика в редица случаи унищожаването и деградацията на местообитанията на видовете е постигнато в следствие на формално преминали процедури и одобрени документи, на парче, без да се отчита кумулативния ефект. Това говори за значителни пропуски и грешки в действителното правоприлагане.

III. *Национален план за действие за опазване на най-значимите влажните зони в България 2013-2021*

Националният план за действие за опазване на най-значимите влажни зони е стратегически документ, посочващ най-важните и приоритетни действия, които следва да се предприемат, за да се изпълнят ангажиментите към Рамсарската конвенция и други международни конвенции по отношение на опазването на влажните зони и характерното за тях биологично разнообразие, както и националните цели за тяхното опазване. Този план за действие е вторият по реда си и периодът му на действие приключва през тази година. Той стъпва на анализ на постигнатото по предходния национален план за опазване на най-значимите влажни зони. Определя заплахите за влажните зони към 2013 г., които включват пресушаване на влажни зони, прекъсване на естествени връзки и коридори, промени във водния режим, замърсяване, приток на седименти, изоставяне на изкуствени водоеми (основно рибарници), браконьерство и безпокойство на птици и други животни, промени в климата (основно свързани със засушаване и екстремни метеорологични явления)

Хоризонталните мерки, които следва да се изпълняват според този план са: предоставяне на информация, координация и отчитане във връзка с ангажиментите на България по Рамсарската конвенция; институционална координация във връзка с прилагане то на Закона за биологичното разнообразие, управление то на Натура 2000 места, прилагането на изискванията и ръководствата на Рамсарската конвенция; осигуряване на адекватен финансов ресурс за мерки по опазване, поддържане и възстановяване на влажните зони от публични и частни източници; възстановяване и/или подобряване на водния режим на влажните зони в България, което включва и влажни зони извън разгледаните от настоящия план; контрол на браконьерството; преодоляване на съществуващи пропуски в научната информация за влажните зони чрез целеви проучвания и мониторинг; въвеждане и подкрепа за икономически механизми за опазване на влажните зони, включително инвентаризация и остойностяване на екосистемните услуги; интегриране на темата за влажните зони в екологично то образование; международна и трансгранична координация на природозащитните мерки; идентифициране на национално ниво на система от мерки за адаптация на управлението на влажните зони към климатичните промени; инвентаризация и оценка на въздействието от инвазивните видове.

Основните категории специфични мерки, които са предложени за конкретни влажни зони в страната са: Изготвяне или актуализация на План за управление на зоната (необходима мярка за всички описани влажни зони в следващите 10 години); изготвяне на проучвания за подобряване на водния режим и други възстановителни мерки на значими влажни зони; възстановяване на водния

режим; възстановяване на естествената растителност в случаите, в които е идентифицирано значително обезлесяване или подмяна на естествената растителност с неместни/нехарактерни видове; ограничаване на замърсяването – за влажните зони разположени в близост до големи индустриални комплекси; ограничаване на притока на биогенни елементи и еутрофикацията; поддържащи мерки, специфични за зоните; подобрен контрол на браконьерството; подкрепа за стопански ползвания, специфични за зоните; борба с инвазивни видове; и други специфични мерки, които са включени в описанията на влажните зони, вкл. всички останали специфични мерки, предписани от съществуващите към момента планове за управление на защитени територии.

Анализ на постигнатото с този план:

Не разполагаме с пълната информация, за да изкажем мнение по степента на изпълнение на мерките по този план, но според нашите познания повечето от мерките не са изцяло изпълнени и следва да бъдат интегрирани по подходящ начин в Стратегията.

IV. Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор (2012)

Този стратегически документ е изготвен през 2012 г. и засяга широк спектър от аспекти, свързани с управлението на водите на национално ниво. Сред слабите страни и заплахите, установени при анализа на водностопанската инфраструктура са липсата на синхронизация в нормативно определените цели, задачи, механизми и крайни резултати, поради широкото отраслово разпределение на функции и отговорности между отделните министерства и общини, най-вече в областта на управлението на различните системи на инфраструктурата в целия воден сектор. По отношение на правната рамка основен проблем е че разпределението на отговорностите между отделните основни министерства е довело и до обособяване на самостоятелни подсистеми от нормативни актове към всеки отраслов закон, като в същото време няма обединителни механизми, които достатъчно ефективно да осигурят единодействие във водния сектор. Многобройните промени правят Закона за водите трудно разбираем, дори в определени случаи неясен и противоречив. Част от Закона е посветена на институции и организации във ВиК сектора, което е предмет на друг закон – за регулиране на водоснабдителните и канализационните услуги. Като друг проблем е определена липсата на междуинституционалното взаимодействие. Макар стратегията да не анализира проблеми и заплахи по отношение на биоразнообразието, посочените по-горе проблеми от административно-управленски и правен характер са съществени и за опазването на биоразнообразието и интегрирането му във водния сектор.

Три от заложените 4 цели в тази стратегия по някакъв начин имат отношение към водните екосистеми и по този начин – към биоразнообразието: гарантирано осигуряване на вода за населението и бизнеса в условията на промени на климата, водещи до засушаване (основно чрез рехабилитацията на инфраструктурата и намаляване на загубите на вода; и чрез намаляване на общите количества използвана вода чрез инвестиции във водностопанската инфраструктура и мерки за подобряване на ефективността при използването на водните ресурси); запазване и подобряване на състоянието на повърхностните и подземните води (чрез премахване на заустването на необработени отпадъчни води в изкуствени и естествени водоприемници и в Черно море; укрепване на институционалната система за мониторинг и контрол; и превръщане на Плановите за управление на речните басейни в основен планов документ при интегрираното управление на водите); и намаляване на риска от щети при наводнения (чрез идентифициране на рисковите зони и осъществяване на мерките от плановите за защита от наводнения). На практика опазването на водните екосистеми и техните функции, не е интегрирано в тази стратегия, но все пак връзките между нея и новата стратегия за биоразнообразието следва да бъдат анализирани.

V. Планове за управление на речните басейни (за 4 речни басейна в България)

Стратегически документи, разработвани и прилагани периодично във връзка с прилагане на

Рамковата директива за водите. До 2021 г. има приложени да цикъла ПУРБ-ове, като към момента стартираха обществени консултации, свързани с актуализиране на ПУРБ-овете за следващия планов период. Самите планове съдържат много подробна информация за състоянието на водните тела и качеството на водите в съответните речни басейни, както и подробен анализ на заплахите и необходимите мерки за поддържане и възстановяване на доброто екологично състояние на водите. Защитените зони от Натура 2000 са интегрирани в ПУРБ-овете като зони със специална защита. На практика тези планове интегрират в себе си нуждите от опазване на биологичното разнообразие и водните екосистеми в най-голяма степен. Анализът на състоянието на речните басейни, подложен към момента на обществени консултации посочва сред сериозните заплахи за водните екосистеми увеличаване на натоварването на водите с азот, фосфор и замърсяване от земеделските дейности спрямо предишния период; промяна в морфологията и хидрологичния режим на водните тела, както и техния хидрологичен режим, както и предизвикателствата, свързани с промените в климата – засушаване и недостиг на вода, инвазивни видове, натиск от водоползване и т.н.. Поради това, че анализите са направени на базата на реални данни от мониторинг, е много важно те да бъдат допълнително анализирани за целите на новата стратегия за опазване на биоразнообразието и специално по отношение на заплахите и целите за опазване на водните екосистеми и свързаното с тях биоразнообразие.

VI. Стратегически план за действие за опазване на околната среда и възстановяване на Черно море

Международен стратегически документ, очертаващ съгласието на страните от черноморския басейн за опазването и възстановяването на Черно море. Трансграничния – диагностичен анализ за Черно море от 2007 г. препотвърди четири приоритетни трансгранични проблема: еутрофикация/хранително обогатяване; промени при живите морски ресурси; химическо замърсяване (включително и петрол); и промени в биоразнообразието/местообитание, включително появата на несвойствени видове. За всеки един идентифицираните проблеми са заложени цели, които съдържат мерки ясно съотносими към опазването на биоразнообразието в Черно море: Съхраняване на живите търговски морски ресурси (чрез устойчиво използване на наличната риба и други живи морски източници за търговски цели; и възстановяване/рехабилитиране наличието на живи търговски морски ресурси); Опазване на разнообразието и местообитанието на Черно море чрез: а: намаляване риска от изчезване на застрашените видове (Финализиране, приемане и внедряване на СПД за биоразнообразието на Черно море и предприемане на регионално актуализиране на 5 години на списъка в статуса на съхраняване на застрашените крайбрежни и морски видове, както и списък с критично важните местообитания за тези видове; Разработване и разпространение на информация, обучението и образователни материали на местните езици по Интегрирано Управление на Крайбрежната Зона); Съхраняване на крайбрежния и морски местообитание и природа (Всичките шест черноморски държави да одобрят и приложат на дело регионален план за опазване на застрашените видове в Черно море и да разработят национални планове за действие; Оценка на въздействието върху промяната на климата върху екосистемата на Черно море и устойчивото развитие на крайбрежните популации; азглеждане необходимостта от създаване на нови и/или разширяване на съществуващите защитени зони, включително трансгранични зони; въвеждане на интегрирани принципи за управление на крайбрежните зони; Разработване на система за опис, класификация и картографиране на местообитанието на Черно море); Намаляване и управление на намесата на човека (Регионално да се съгласува становището по ОВОС и стратегическите процедури по оценяване на околната среда; Внасяне на поправки в националната стратегия за отпадъците и /или плановите по национално управление на крайбрежната зона; Наблюдение и улесняване на напредъка при изпълнението на национално разработените планове за управление на защитените

зони; Подкрепа за координирани научни разработки, увеличаване на ресурсите за морските науки); Намаляване на еутрофикацията; гарантиране на доброто качество на водата за човешкото здраве (амаляване на замърсителите, произлезли от базираните на земята ресурси, включително атмосферните емисии; Намаляване на замърсителите, дошли от плавателните съдове и съоръженията от сушата);

VII. Европейска стратегия за горите до 2030

Стратегията на ЕС за горите утвърждава и има за цел да стимулира цялата устойчива горска биоикономика, която работи в синергия със засилената амбиция на ЕС в областта на климата и биологичното разнообразие. Следните мерки и цели са заложиени в нея:

2. Подпомагане на социално-икономическите функции на горите за благоденствие на селските райони и стимулиране на основана на горите биоикономиката в границите на устойчивостта
  - 2.1. Насърчаване на устойчива горска биоикономика за дълготрайни продукти от дървесина
  - 2.2. Гарантиране на устойчиво използване на основаните на дървесина ресурси за биоенергия
  - 2.3. Насърчаване на основана на горите биоикономика без използване на дървесина, включително екотуризма
  - 2.4. Развиване на умения и предоставяне на възможности на хората за устойчива, основана на горите биоикономика
3. Защита, възстановяване и увеличаване на горите на ЕС за борба с изменението на климата, обръщане на загубата на биологично разнообразие и осигуряване на устойчиви и многофункционални горски екосистеми
  - 3.1. Защита на последните останали първични и стари гори на ЕС
  - 3.2. Осигуряване на възстановяването на горите и засиленото устойчиво управление на горите за адаптиране спрямо изменението на климата и устойчивост на горите
  - 3.3. Повторно залесяване и ново залесяване на биоразнообразни гори
  - 3.4. Финансови стимули за собственици и управители на гори за подобряване на количеството и качеството на горите в ЕС
4. Стратегически мониторинг, докладване и събиране на данни във връзка с горите
5. Стабилна програма за научни изследвания и иновации за подобряване на нашите познания относно горите
6. Приобщаваща и съгласувана рамка на ЕС за управление на горите

Те следва да бъдат анализирани и интегрирани по подходящ начин в новата стратегия за биологичното разнообразие

Приложение 2

Допълнително използвана литература

Опазване на биологичното разнообразие в България. Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (2005)

https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/2_1995_nat_biodiv_strategy_bg.pdf

Национален план за опазване на биологичното разнообразие 2005 – 2010

https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/1_2005_nplan_bioraznoobrazie_bg.pdf

План за контрол и предотвратяване разпространението на заболяването Африканска чума по свинете в Република България за периода 2021 – 2023 г.

https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Nature/Biodiversity/Protected_specie/Action_Plans/National_Antipoison_AP_2021-2030.pdf

План за действие за природата, хората и икономиката на ЕС

https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/fitness_check/action_plan/index_en.htm

The Fourth Ramsar Strategic Plan 2016–2024

https://www.ramsar.org/sites/default/files/hb2_5ed_strategic_plan_2016_24_e.pdf